

KUVITTELE, LUO, INNOVOI – ENEMMÄN, LUJEMPAA, PAREMMIN!
Luovuus ja innovaatiot poliittisissa teksteissä ja kansalaisten puheenvuoroissa

Jonna Melanen
Pro gradu -tutkielma
Taidekasvatus,
kulttuuripolitiikan maisteriohjelma
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2010

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
2 ARKIPÄIVÄINEN JA TAITEELLINEN LUOVUUS	3
3 LUOVUUDEN JA INNOVAATIOIDEN UUDET VAATTEET	6
3.1 Innovaatioparadigma	7
3.2 Innovaatiovetoinen globaali talous	8
3.3 Luovuuden ympäristöt	10
4 INNOVAATIOPUHE POLIITTISISSA TEKSTEISSÄ	12
4.1 Suomen ”kansallinen tehtävä”	12
4.2 EU: Kaiken takana on kilpailukyky	18
5 EU:N TEEMAVUOSI 2009: LUOVUUS JA INNOVAATIOT	23
5.1 Tavoitteet	26
5.2 Jäsenmaiden rooli	28
6 INNOVAATIOPUHE JA VERKKOKYSELYN ANALYYSI	30
6.1 Opetusministeriön verkkokysely	31
6.2 Diskurssianalyysi ja tulkintarepertuaarit	36
7 TULOKSET: PUHUVATKO KANSALAISET INNOVAATIOKIELTÄ?	42
7.1 Luovuusrepertuaari	43
7.2 Innovaatiorepertuaari	45
7.3 Instituutiorepertuaari	48
7.4 Nykyaikarepertuaari	51
8 JOHTOPÄÄTÖKSET	54
9 POHDINTA	58
LÄHTEET	

TIIVISTELMÄ

KUVITTELE, LUO, INNOVOI – ENEMMÄN, LUJEMPAA, PAREMMIN! Luovuus ja innovaatiot poliittisissa teksteissä ja kansalaisten puheenvuoroissa

Jonna Melanen
Taidekasvatus/Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma
Pro gradu -tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaajat: Sirkkaliisa Usvamaa-Routila ja Anita Kangas
Syksy 2010
Sivumäärä: 67

Kun nykyään puhutaan luovuudesta ja innovaatioista, puhutaan usein kilpailukyvystä ja talouskasvusta. Tätä kutsutaan useissa eri lähteissä innovaatiopuheeksi, joka on tämän pro gradu -tutkielman aiheena. Tutkimuksen lähtökohtana ovat analyysit, joiden mukaan maailmantaloudessa on siirrytty innovaatiivetoiseen kehitysvaiheeseen. Luovuus ja innovaatiokyky nähdään nykyajan ja tulevaisuuden hyvinvoinnin turvaajana sekä olennaisena osana kilpailukykyä ja talouskasvua.

Tarkastelun lähteenä ovat sekä poliittiset asiakirjat että Suomessa keväällä 2009 toteutettu verkkokysely ”Kuinka luovuutta ja innovaatioita voitaisiin Suomessa edistää?” Poliittiset asiakirjat kuvaavat, millaista keskustelua luovuudesta ja innovaatioista nykyään käydään ja millaisia merkityksiä käsitteisiin liitetään. Euroopan unionin teemavuoteen liittyvää verkkokysely taas kertoo, mitä käsitteistä ajatellaan poliittisten asiakirjojen ulkopuolella. Jälkimmäistä aineistoa analysoin diskurssianalyysinä käyttäen. Tutkimuksen tehtävänä on selvittää, kuinka luovuudesta ja innovaatioista puhutaan edellä mainituissa yhteyksissä sekä kohtaavatko poliittisten asiakirjojen merkitykset kansalaisten mielipiteet.

Olen tulkinut verkkokysely-aineistoa luokittelemalla tulokset neljään repertuaariin eli merkityssysteemiin, joita käsitelen suhteessa poliittisten asiakirjojen käsityksiin. Repertuaarit on tuotettu verkkokyselyn vastausten sisältöä ja muotoa analysoiden. Ensimmäinen on luovuusrepertuaari, joita voi kutsua myös perinteiseksi näkemykseksi luovuudesta, sillä innovaatiot on häivytetty vastauksissa taka-alalle. Vastauksissa käytetään elävää kieltä ja korostetaan vapaan itseilmaisun terapeutista luonnetta. Toisena on innovaatiorepertuaari, jossa innovaatiopuheen sanasto ja termit on omaksuttu, ja niitä käytetään perustellessa innovaatioiden ja luovuuden merkitystä osana yhteiskunnan kehitystä. Kolmantena on instituutiorepertuaari, jonka vastauksissa luovuutta ja innovaatiota käsitellään ennen kaikkea instituutioiden kautta, kuten esimerkiksi kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta. Tästä repertuaarista käyvät ilmi myös verkkokyselyn vastaajien taustamuuttujat, sillä yli 70 prosenttia osallistuneista ilmoitti työskentelevänsä julkishallinnossa tai kouluympäristössä. Neljäntenä on nykyaikarepertuaari, jossa keskitytään luovuuden ja innovaatioiden esteisiin: nykyaikaan liittyvään kiireeseen ja ajanpuutteeseen.

Avainsanat: luovuus ja innovaatiot, innovaatiopuhe, kilpailukyky, EU:n teemavuosi, luovuusstrategiat

1 JOHDANTO

Luovuudesta ja innovaatioista puhutaan ja kirjoitetaan nykyään paljon. Ennen luovuudella viitattiin ensisijaisesti itseilmaisuuksiin ja taiteeseen, innovaatioilla taas talouteen ja teknologiaan. Nykyään käsitteet ovat saaneet uudet vaatteet: luovuus ja innovaatiot ovat sulautuneet pikemminkin yhteen, ja niiden merkitys on muuttunut. Käsitteisiin voi törmätä taiteen, tieteen ja politiikan parissa, mutta myös silloin, kun käsitellään esimerkiksi asiakaspalvelua, organisaation tehokkuutta tai sosiaalisia käytäntöjä. Luovuus ja innovaatiot nähdäänkin nykyään merkittävänä osana yhteiskuntaa. Käsitteet nähdään myös toisistaan riippuvaisina: luovuus innovaatioiden lähteenä, innovaatiot taas kehityksen ja hyvinvoinnin lähteenä. Käsitteet eivät ole kuitenkaan synonyymeja. Esimerkiksi Hannele Seeckin mukaan innovatiivisuus edellyttää luovuutta, mutta luovuus ei välttämättä johda innovaation. ”Ideoiden tuottaminen voi olla luovuutta, mutta innovaatio ei ole innovaatio, ellei sillä ole taloudellista merkitystä.” (Seeck 2008, 247).

Luovuus nähdään usein itseisarvona taidekasvatuksessa ja taiteessa, mutta innovaatioiden yhteydessä siitä tulee työkalu. Kun nykyään puhutaan luovuudesta ja innovaatioista, puhutaankin usein juuri kilpailukyvästä ja talouskasvusta, kuten esimerkiksi Euroopan unionin ja Suomen kansallisissa strategioissa. Tätä kutsutaan useissa eri lähteissä innovaatiopuheeksi, joka on suhteellisen tuore ja ajankohtainen tutkimuskohde. Vuosi 2009 oli esimerkiksi Euroopan unionin luovuuden ja innovaatioiden teemavuosi. Ajankohtaiseksi aiheen tekee myös käsitteiden toistuvuus mitä erilaisimmilla aloilla ja yhteyksissä. Monissa blogeissa ja mielipidekirjoituksissa kritisoidaan innovaatiopuheen tyhjyyttä ja pinnallisuutta. Etäisten ja elitististen ilmaisujen ja asiakirjojen hienojen tavoitteiden viidakossa on joskus vaikea ymmärtää, miksi kaikki jauhavat koko ajan luovuudesta ja innovaatioista. Käsitteet ovat kuitenkin pikku hiljaa astuneet ulos teksteistä, strategioista ja raporteista. Esimerkiksi Jyväskylän yliopiston taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksen opiskelijat järjestivät Tutkintotehdas-tapahtuman, jossa otettiin kantaa aiheeseen: ”Meistä halutaan tirstää vain luovuutta ja innovaatioita, taide on potentiaalinen hukkaamista”, opiskelijat kommentoivat tapahtumaa ja ajatuksiaan Helsingin Sanomissa 9.4.2010.

Tämän tutkimuksen aiheena on innovaatiopuhe, jota tarkastelen sekä kansallisesta että kansainvälisestä näkökulmasta. Lähteinä tarkastelulleni ovat sekä poliittiset asiakirjat että Suomessa keväällä 2009 toteutettu verkkokysely ”Kuinka luovuutta ja innovaatioita voitai-

siin Suomessa edistää?”. Poliittiset asiakirjat kuvaavat, millaista keskustelua luovuudesta ja innovaatioista käydään ja millaisia merkityksiä käsitteisiin liitetään. Verkkokyselyä, joka oli kaikille vastaajille avoin, analysoin diskurssianalyysiä apunani käyttäen. Molempia aineistoja hyödyntäen tarkoitukseni on tutkia, miten ja missä yhteyksissä innovaatioista ja luovuudesta puhutaan verkkokyselyssä ja miten käsitteitä perustellaan. Entä ovatko verkkokyselyn vastaajat omaksuneet innovaatiopuheen? Millaisia merkityssysteemejä eli tulkintarepertuaareja on identifioidavissa verkkokyselyn luovuutta ja innovaatioita koskevista kuvauksista?

Aloitan tutkielman perehtymällä lyhyesti luovuuteen sen ”perinteisestä” näkökulmasta, esimerkiksi taiteelliseen ja arkipäiväiseen luovuuteen, ja mitä luovuudella yleensä tarkoitetaan. Seuraavaksi käsitelen luovuuden ja innovaatioiden uusia vaatteita: mitä käsitteillä tarkoitetaan nykyään, ja miksi niistä puhutaan niin paljon? Kansallisella tasolla käsitelen Matti Vanhasen ensimmäisen hallituksen ohjelman luovuusstrategiaa, joka valmistui vuonna 2006. EU:n teksteistä käsitelen vuonna 2007 annettua uutta kulttuuriagenda, jossa linjataan talouden ja kulttuurin yhdistäminen ja yhteistyön tarpeellisuus. Tarkastelen myös Euroopan unionin teemavuotta 2009. Näin ollen sekä kansallisella että EU:n tasolla tekstit rajautuvat kulttuuripolitiikan näkökulmasta samalla kuitenkin osana laajempaa taloudellista ja yhteiskunnallista tilannetta. Tämän jälkeen keskityn opetusministeriön verkkokyselyyn sekä tutkimusmenetelmään eli diskurssianalyysiin ja esitän tutkimustulokset eli neljä repertuaaria, jotka olen tulkinnut verkkokyselystä. Tuloksena on kuvailevaa analyysia siitä, miten poliittisten tekstien merkitykset kohtaavat kansalaisten mielipiteet ja kuinka luovuudesta ja innovaatioista puhutaan poliittisten asiakirjojen ulkopuolella. Luvussa kahdeksan esitän keskeiset johtopäätökset. Lopuksi pohdin paitsi omaa tutkimusprosessiani ja tutkimukseni onnistumista mutta myös luovuuden ja innovaatioiden käsitteiden käyttöä poliittisissa asiakirjoissa.

2 ARKIPÄIVÄINEN JA TAITEELLINEN LUOVUUS

Paula Tuomikosken mukaan varmaa tietoa siitä, mitä luovuus tarkoittaa, ei ole kenelläkään. ”Jos luovuuden voisi selittää, niin ilmiötä ei olisi enää olemassakaan”, Tuomikoski kirjoittaa. (Tuomikoski 1987, 162.) Luovuutta on selitetty ja tutkittu hyvin erilaisista näkökulmista. Nykytutkimuksen mukaan yhtään tyhjentävää teoriaa luovuuteen ei kuitenkaan ole, vaan pikemminkin erilaisia näkökulmia (Koski 2001, 16). Uusikylän mukaan luovuus on yksi vaikeimmin määriteltävistä psykologisista käsitteistä, jonka olemassaolo pitää määrittellä välillisesti sen kautta, mitä luovassa prosessi on tuotettu, olipa kyse sitten taide-teksestä tai keksinnöstä. Luovuutta myös tutkitaan monen eri tieteenalan, kuten psykologian, teologian ja sosiologian, näkökulmista. (Uusikylä 1999, 12.)

Kiinnostus luovuuden tutkimiseen on lisääntynyt tasaisesti 1950-luvulta, jolloin J. P. Guilford korosti luovuuden tutkimisen tärkeyttä astuessaan virkaan American Psychological Associationiin. Kosken mukaan tutkimus on viime vuosikymmeninä jakautunut erityisesti neljän ulottuvuuden tutkimukseen: luovaan yksilöön ja persoonallisuuteen, luovaan prosessiin, luovuutta osoittaviin tuotteisiin sekä luovuutta tukeviin ympäristöihin. Nykyään tutkimuksissa keskitytään myös muun muassa erilaisiin prosesseihin, luovuuden markkinointiin, luovuutta edistäviin organisaatorakenteisiin sekä luovuuden sosiaalisen tunnistamisen ja tunnustamisen mekanismeihin. (Koski 2001, 63.)

Vaikka itse luovuus-käsite on epämääräinen, liitetään siihen Tuomikosken mukaan usein assosiaatiota esimerkiksi taiteilijasta, lapsista, luomisesta sekä uusista ja moniulotteisista asioista (Tuomikoski 1987, 162). Luovuutta tarkastellaankin usein ennen kaikkea luovana itseilmaisuna, ja sillä viitataan taiteen ja estetiikan pariin. Taidekasvatuksessa luovuudesta on puhuttu jo 1900-luvun alusta lähtien, jolloin itävaltalainen Franz Cizek työskenteli lasten kanssa ja painotti kuvallista luovaa itseilmaisua. Cizekin tunneilla työskenneltiin vapaasti ”oman mielikuvituksen varassa” eikä jäljennetty ajalle tyypillisesti aikaisempien mestareiden töitä. Cizekin ajatuksien mukaan lapsi tulee maailmaan valmiina eikä hän tarvitse luovan toimintaa aikuisen opastusta. Hänen mukaansa aikuisen vaikutus saattoi olla lapselle jopa vahingollinen, jos tälle tarjottiin liikaa kuvallisia virikkeitä. Cizekin tunnetuimpia oppien jatkajia ovat Herbert Read Englannissa ja Victor Lowenfeld Yhdysvalloissa. Cizekin käytti metaforia ja retoriikkaa kuvatessaan lasten luovaa itseilmaisua. Hänen mukaansa taidekasvattajat olivat esimerkiksi puutarhureita, joiden tehtävänä oli kitkeä ai-

kuismaailman rikkaruohot lasten maailmasta. Ilmaisuillaan Cizek loi tietyn mielikuvan opettajasta eräänlaisena stimuloivana katalysaattorina, joka ei saisi puuttua oppilaan persoonalliseen ilmaisuun. (Pääjoki 1999, 22–28.)

Tarja Pääjoen mukaan taidekasvatuskeskusteluissa toistuvatkin usein tietyt luovan itseilmaisun tuottamat fraasit, kuten se, ettei taidetta voi opettaa. Usein se on ymmärretty suhteessa tekniikoiden ja materiaalien käytön opettamiseen. Esimerkiksi ”kädet ylös” -termi kuvaa opettajan olemattomaan rooliin. Pääjoen mukaan Cizekin myötä tietty tyyli institutionalisoitui edustamaan aitoutta ja luovuutta, ja sillä on ollut seurauksia taidekasvatuksen tavoitteiden ja toimintatapojen muotoutumiselle nykypäivänäkin. Pääjoen mukaan yksi tärkeä taidekasvatusta ohjaava tekijä löytyykin luovuuskäsitteen eri tulkinnoista. Esimerkiksi vuonna 1976 Arthur Efland pohti koulujen taideopetusta, joiden tarkoituksena on hänen mukaansa tuottaa vapaita ja luovan näköisiä töitä, jolloin se voidaan rinnastaa melkeinpä terapiaan. Tämän tarkoituksena on vähentää koulun ulkonaista kuvaa tukahduttavana ja kurinalaisena instituutiona. (Pääjoki 1999, 28–44.)

Taidepedagogiikan professori Inkeri Savan mukaan luovuutta on vaikea määritellä analyyttisen tieteellisen kielen keinoin, ja sen takia apuna käytetäänkin metaforisia ilmauksia, ”luomisen metaforia”. Ihminen pyrkii siis Savan mukaan tuottamaan sellaista, mitä ei ennen ollut esimerkiksi talouden ja tekniikan maailmassa. Suomen kielessä luominen liittyy myös vahvasti käsillä tekemiseen, kädentyöhön. ”Uuden idean tai mallin tuottaminen edellyttää mielen kuvitusta sekä konkreettisen toteuttamiseen myös käden ja ajattelun taitoja, samoin sosiaalista ja kulttuurista taitoa sen mukaan, mihin tarkoitukseen ja millaisiin yhteyksiin luodaan.” Savan mukaan luovuus on ymmärretty usein myös ongelmanratkaisuksi, joka mainitaan peruskoulun opetussuunnitelmassa yhtenä kuvataidekasvatuksen tavoitteena. (Sava 2004, 31–33.)

Taiteellisen luovuuden lisäksi puhutaan myös arkipäiväisestä luovuudesta. Kosken mukaan luovilla aloilla voidaan toimia epäluovasti, ja päinvastoin esimerkiksi siivooja voi olla työssään hyvinkin luova. Luovuuden hän jaottelee arkipäivän luovuudeksi, jolla jokainen henkilökohtaisesti voi parantaa elämänlaatuaan sekä ”raskaan sarjan” luovuudeksi, jossa korostetaan asiantuntijuutta ja erikoisosaamista. (Koski 2001, 17–25.)

Myös tunnettu tutkija Mihaly Csikszentmihalyi jakaa luovuuden kolmelle tasolle. Ensimmäkin ihminen voi olla luova olemalla briljantti, tällä Csikszentmihalyi tarkoittaa poikkeuksellisen fiksuja ihmisiä, jotka eivät kuitenkaan jätä jälkeensä näkyviä jälkiä. Toiseksi ihminen voi hänen mukaansa olla henkilökohtaisesti luova. Ihminen siis on persoonallisen luova ja tekee innovaatiota mutta ei saata niitä muiden tietoon. Kolmanneksi ihminen voi olla varauksettoman luova, jolloin yksilöt synnyttävät uutta ja pysyvää, jonka arvon muutkin tunnustavat. Csikszentmihalyi on myös tunnettu flow-käsitteestään, joka usein mainitaan nykyään puhuttaessa luovasta prosessista. Käsitteellä tarkoitetaan nautinnollista kokemusta, jossa asiat sujuvat lähes automaattisesti ja ponnistuksitta yksilön ollessa äärimmäisen keskittynyt. Csikszentmihalyi on kirjoittanut aiheesta monissa teoksissaan. Hän näkee Flow'n olevan luovan ja onnellisen elämän ydin, jossa yksilö kokee olevansa tasapainossa tehtävän vaativuuden kanssa, pystyvänsä kontrolloimaan tilannetta sekä kokee jo tehtävän itsessään palkitsevana. (Csikszentmihalyi 1996, 25, 111–113.)

Professori Kari Uusikylän mukaan luovuus onkin kaikkien ulottuvilla, se ilmenee kotona, harrastuksissa ja työssä. Samalla luovuus on myös erityislahjakkuuksien ylin taso, ”todellinen luova lahjakkuus”, joka tulee näkyviin vaikkapa korkeatasoisena uutena ja omaperäisenä keksintönä tai taideteoksena. Luovuutta pidetään yhteiskunnassa tärkeänä ja myönteisenä asiana, jonka arvo on vain korostunut viime vuosina. Uusikylän mukaan luovuudesta puhuttaessa on hyvä kuitenkin muistaa, että siitä ei koskaan saisi tulla pakollista, koska silloin luovuus menettää usein merkityksensä ja kääntyy itseään vastaan. Tästä valitettavana esimerkkinä Uusikylä näkee erilaiset hallitusohjelmat, opetussuunnitelmat ja liiketoiminnan strategiat, joissa luovuutta toistellaan kuin tyhjää sanaa. (Uusikylä 1999, 6–8.)

3 LUOVUUDEN JA INNOVAATIOIDEN UUDET VAATTEET

Edellä kuvattuja näkemyksiä voidaan pitää ”perinteisinä” näkemyksinä luovuudesta. Käsite on kuitenkin muuttunut viime vuosina melkoisesti luovuuden noustessa yhä keskeisemmäksi voimavaraksi puhuttaessa taloudellisesta kilpailukyvyistä. Euroopan unionin teemavuoden 2009 päätöksessä käsitteet luovuus ja innovaatiot määritellään seuraavalla tavalla:

Luovuus on inhimillinen ominaisuus, joka ilmenee monilla aloilla ja monissa eri yhteyksissä taide- teoksista, muotoilusta ja käsityötuotteista aina tieteellisiin saavutuksiin ja yrittäjyyteen, sosiaalinen yrittäjyys mukaan luettuna. Luovuuden moniulotteisuus viittaa siihen, että tietämys useilta eri aloilta – niin teknisiltä kuin muiltakin aloilta – voi muodostaa perustan luovuudelle ja innovoinnille. Innovointi on uusien ajatusten toteuttamista käytännössä; luovuus on innovoinnin ehdoton edellytys. Uusien tuotteiden, palvelujen, menetelmien, strategioiden ja organisaatioiden edellytyksenä on, että ihmiset kehittelevät uusia ajatuksia ja yhdistelevät niitä uusin tavoin. Luova ajattelu ja vaativa ongelmanratkaisu ovat sen vuoksi yhtä oleellisia talouden ja yhteiskunnan aloilla kuin taiteessakin. (EU 2008, 3.)

Määrittely selventää luovuuden ja innovaatioiden merkityksiä nykykontekstissa. Luovuus nähdään laajasta näkökulmasta, arkipäivän kekseliäisyytenä, sosiaalisena ilmiönä sekä yrittäjyytenä. Luovuus nähdään edellytyksenä innovoinnille, joka taas luo pohjan käytännön toteuttamiselle. Käsitteet liittyvät siis tiiviisti toisiinsa. Esimerkiksi Inkeri Sava on nimenyt luovuuden, innovaatioiden ja globaalien talouselämän yhdistelmän ”uudeksi luovuudeksi”, jossa itseään toteuttava, vapaasti luova yksilö on arvokas yhteiskunnalle erityisesti talouskasvun näkökulmasta (Sava 2007, 35). Markku Wilenius on kirjoittanut aiheesta teoksen *Luovaan talouteen* (2004), jonka johdannossa todetaan sama asia. ”Olemme siirtymässä talouteen, jonka keskeisenä moottorina on kulttuuriosaaminen ja siitä kumpuava inhimillinen ja organisatorinen luovuus. Kulttuuriosaamista ovat kaikki ne inhimilliset kyvyt ja organisatoriset tekijät, jotka edesauttavat kulttuurisen pääoman hyödyntämistä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa ja tuotannollisessa toiminnassa.” Näin ollen luovuuteen ja innovaatioihin voidaan ajatella liittyvän uuden keksiminen ja sen välineellinen hyödyntäminen. Kun ennen luovuus nähtiin ennen kaikkea itseilmaisun näkökulmasta, siihen liitetään nykyään innovaatiopuheessa edistys, kilpailukyky ja taloudellinen kasvu. Suomen luovuusstrategian loppuraportissa luovuus määritelläänkin innovaatiopainotteisesti:

Luovuudella tarkoitamme kykyä yhdistellä merkityksiä ja asioita ennen kokemattomilla tavoilla. Luovuus nousee yksilöiden henkisestä liikkuvuudesta ja ajattelun avaruudesta. Elin- ja toimintaympäristön monimuotoisuus ja joustavuus mahdollistavat sen toteutumisen. Halu toimia vapaasti ja ottaa riskejä siivittää usein luovuutta. Luovuuden kannalta on tärkeää, menestys on perustunut suurelta osin yhteiskunnallisten olojen vakauteen sekä koulutukseen, tutkimukseen, tuotekehitykseen ja kulttuuriin tehtyihin investointeihin. Jatkossa niitä on kuitenkin kyettävä hyödyntämään aiempaa selvästi paremmin. Myös henkistä hyvinvointia on vahvistettava. Luovuuden edistämällä on tämän tavoitteen toteuttamisessa keskeinen rooli. Lisäksi on otettava huomioon, että myös muualla panostetaan luovan toiminnan ja innovaatiokykyjen vahvistamiseen, eikä menestyksemme jatkuminen ole itsestäänselvyys. Luovuuden kannalta on tärkeää, että riskinoton mahdollisuudet, perusturvallisuus ja kansalaisten keskinäinen luottamus ovat tasapainossa. (OPM 2006, 7.)

Opetusministeriön tekstissä luovuus määritellään sekä itseisarvona että yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Määrittely aloitetaan luovuuden ”perinteisellä” lähestymistavalla, jossa luovuuteen liitetään muun muassa vapaus, joustavuus, luominen ja monimuotoisuus. Puolessa välissä tekstiin ilmaantuvat esimerkiksi menestys, tutkimus, hyödyntäminen ja investoinnit, jotka liitetään usein lähinnä liike-elämään. Loppuosassa luovuus määritelläänkin uudella tavalla, yhteiskunnan työkaluna.

2.2 Innovaatioparadigma

Innovaation käsite on useissa eri lähteissä lähellä luovuuden käsitettä. Kun luovuudesta puhutaan yhteiskunnallisesta näkökulmasta, käytetään paljolti samoja termejä ja tavoitteita kuin puhuttaessa innovaatioista. Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi -loppuraportin mukaan ”innovaatio on uutuuden menestyksestä tuottamista, soveltamista ja hyödyntämistä taloudessa ja yhteiskunnassa.” Raportin mukaan innovaatio tuo toimintaan lisäarvoa. Luovuuteen verrattuna innovaatio on keksintö, tuote, palvelu tai toimintamalli, jolla on taloudellista merkitystä. (Sitra 2005, 14.) Rogersin mukaan vastaanottajan käsitys idean uutuudesta määrittää suhtautumisen siihen: jos idea vaikuttaa uudelta, kyse on innovaatiosta (Rogers 1995, 11).

Runsaan kahdenkymmenen vuoden aikana innovaatio-sana on päätynyt laajasti eri lähteisiin ja yhteyksiin, vaikka sitä on käytetty jo paljon aikaisemminkin lähinnä talouden ja teollisuuden kontekstissa. Innovaatioretoriikkaa kriittisestä näkökulmasta tutkineen Anu Kantolan mukaan innovaatiopuhe nousi läntisten teollisuusmaiden poliittiselle agendalle ja

muuntui poliittiseksi käsitteeksi 1980-luvulla, jolloin kansallisen kilpailukyky nousi politiikan tekemisessä keskiöön. Kilpailukyvyn ja innovaatioiden yhteys kansallisella tasolla kiteytyi kilpailukykyisen ja suorituskykyisen talouden aikaansaamiseen: innovaatiot ja teknologinen muutos nähtiin merkittävänä ja keskeisenä tekijöinä taloudessa, joita voidaan tukea tutkimuksen sekä yritystoiminnan yhteydessä tapahtuvan tutkimus- ja kehitystoiminnan kautta. (Kantola 2006, 2–8.)

Hannele Seeck on tutkinut innovaatiopuhetta lähinnä johtamisen näkökulmasta mutta myös vallitsevan paradigman näkökulmasta. Innovaatioparadigman keskeisiä käsitteitä ovat hänen mukaansa luovuuden ja innovaatioiden lisäksi ainutlaatuisuus, uutuus ja joustavuus, jotka heijastuvat pääasiassa toiminnassa, ajattelussa ja toimintatavoissa. Innovaatiot liitetäänkin Seeckin mukaan ennen kaikkea tuotekehitystyöhön, jonka prosessissa yhä enemmän painoarvoa saavat asiakkaat, kuluttajat ja käyttäjät. Seeckin mukaan innovoiminen koostuu kolmesta vaiheesta: idean tuottamisesta, kehittamisestä ja tuotteistamisesta. Innovaatiot saattavat näyttää ulkopuolisen silmin lineaariselta ja selkeältä prosessilta, mutta tutkijoiden ja teoreetikoiden mielestä ne ovat kaikkea muuta, kuten epävarmuutta, vastarintaa ja riskejä. Luovuus ja innovaatiot myös vaativat paljon henkisiä voimavaroja ja ovat siksi kuluttavia. Seeckin mukaan nykyään yksi haasteellinen tekijä on ennen kaikkea aikapula: kiireessä ei pysty ajattelemaan uusia ratkaisuja. Tosin joidenkin tutkimusten mukaan taas pieni aikapaine ohjaa keskittymään olennaiseen. (Seeck 2008, 243–247, 269.)

Seeckin mukaan innovaatioteoriat ovat nykyään vallitseva paradigma, jonka vaikutuksia voidaan todella tutkia vasta vuosien päästä. Seeckin mielestä innovaatioiden kohdalla ulkoistaminen on tapahtunut: toimijat näkevät innovaatiot tärkeänä osana kilpailukykyä ja tuottavuutta. Tähän on johtanut sanoman toistaminen eri yhteyksissä, jolloin se on objektoitunut, muuttunut normaaliksi asiaksi työntekijöiden ja jopa kansalaisten keskuudessa. Mielestäni objektoitumisesta toimii hyvänä esimerkkinä jyväsyläläisten opiskelijoiden Tutkintotehdas-tapahtuma, jossa otettiin kantaa innovaatioihin yliopistossa. Sisäistämistä voidaan Seeckin mukaan puhua, kun innovaatioiden tuottaminen ja jatkuva uusiutuminen arkipäiväistyvät, tulevat itsestäänselvyyksiksi. (Seeck 2008, 246.)

2.3 Innovaatiovetoinen globaali talous

Käsitteiden nykyinen suosio voi olla yhteydessä parhaillaan vaikuttavaan taantumahan, jonka vastauksena on useissa eri lähteissä mainittu luovuus ja innovaatiot, mutta myös muuttuvaan yhteiskuntaan. Esimerkiksi Richard Floridan mukaan aikakauttamme leimaa vahvasti luova eetos. Luovuutta on alettu arvostaa yhä enemmän eri aloilla ja arkielämässä. Muutos lähtee Floridan mukaan organisaatioista, toteutuu yhteisöissä ja määrittää lopulta aikakauden koko kulttuurin (Florida 2005, 65).

Usein luovuudesta ja innovaatioista puhuttaessa mainitaan sana globalisaatio. Moniulotteinen termi kuvaa kansainvälistymistä, yhteiskunnallista muutosta ja verkottumista. Se on usein määritelty prosessiksi, jossa taloudelliset, poliittiset, kulttuuriset ja sosiaaliset suhteet laajenevat yhä useammalta osalta maailmanlaajuisiksi laajentaen myös sosiaalista vuorovaikutusta ja inhimillistä toimintaa yhä laajemmaksi. Kulttuurisen globalisaation uskotaan johtavan yhä selvempään irtaantumiseen maantieteellisistä kytkennöistä ja kohti monikanallista kokonaisuutta. Globaalin talouden on taas uskottu muodostuvan rajoiltaan joustavista ja erisuuruuksista keskuksista, jotka saattavat olla kytkeytyneitä toisiinsa pitkien etäisyyksien päästä. Kyse on pikemminkin alueista kuin valtioista; ne voidaan jakaa menestyviin keskuksiin ja periferioihin. (Jokinen 2007, 45–46.)

Opetusministeriön Kolme puheenvuoroa luovuudesta -raportin mukaan olemme siirtyneet materiaali-intensiivisestä tuotannosta merkitysintensiiviseen tuotantoon ja palveluihin. Muutoksia kuvaillaan sanoilla tietoyhteiskunta ja globalisaatio, aineeton pääoma, tietotekniset mullistukset, verkostoituminen, kilpailu ja kansainvälisyys. Eri analyysien mukaan maailmantaloudessa on siirrytty innovaatiovetoiseen kehitysvaiheeseen, jossa luovuus ja innovaatiokyky nähdään nykyajan ja tulevaisuuden hyvinvoinnin turvaajana.

Uudistumiseen ja innovaatioihin perustuvaa talouskasvua kutsutaan endogeeniseksi. Endogeenisen kasvun teorian mukaan kasvu syntyy, kun uusia ideoita käytetään panostusten järjestämiseksi uudella, taloudellista arvoa luovalla tavalla. Luovan talouden kilpailukykyyn avaintekijä on talouden, tieteen, taiteen ja teknologian yhdistäminen. (OPM 2005, 61.)

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen tutkimusjohtajan Pekka Ylä-Anttilan mukaan inhimillinen pääoma ja teknologinen kehitys nähdään nykyään ennen kaikkea pitkän aikavälin

talouskasvun lähteenä. Poliittikkaa kuitenkin tarvitaan tukemaan tätä kehitystä, sillä julkisen sektorin investointeja tarvitaan esimerkiksi tutkimus- ja innovaatiotoimintaan, joka on luonteeltaan yrityksille epävarmaa. Innovaatiopolitiikka liittyy ”tiedon erityisluonteeseen taloudellisena hyödykkeenä”, siis uuden tiedon tuottamiseen, levittämiseen ja soveltamisen edistämiseen. Ylä-Anttilan mukaan innovaatiot ovat nousseet tärkeään asemaan kehittyneiden maiden politiikka-agendoilla: innovaatiot ja teknologiat nähdään yhä tärkeämpänä osana talouskasvua. Ylä-Anttilan mukaan EU:n innovaatiopolitiikalla onkin selkeä tehtävä: tiedon markkinoiden investointi kiihdyttää talouskasvua. (Ylä-Anttila 2005, 245.)

2.4 Luovuuden ympäristöt

Luovuus ja kulttuuri nähdään nykyään olennaisena osana yhteiskunnan kehitystä, kilpailukykyä, talouskasvua ja innovaatiotoimintaa (Wilenius 2004, 12). Useiden luovuuteen ja innovaatioihin keskittyneiden teorioiden taustalla vaikuttaa ajatus pyhästä kolminaisuudesta: luovuudesta, taloudesta ja yhteisöstä. Yksi tunnetuimmista teorioista on Richard Floridan vuonna 2002 ilmestynyt teos *The Rise of the Creative Class*. Kirja on puheenvuoro luovuuden ja innovaatioiden merkityksestä talouskasvun ja taloudellisen kilpailukyvyn vauhdittajana.

Florida kirjoittaa luovasta luokasta, jonka rooli on muuttamassa taloudessa yhä keskeisemmäksi. Luovan luokan keskiön muodostavat esimerkiksi arkkitehdit, tutkijat, taiteilijat ja opetuksen parissa työskentelevät ihmiset. Ryhmän ympärillä on laajempi joukko ihmisiä liike-elämästä, rahoituksesta ja lakimaailmasta. Ihmisiä yhdistävät luovuus, yksilöllisyys ja pyrkimys menestykseen. Teoksen keskeinen viesti on, että luova luokka sijoittuu sinne, missä on luova ympäristö, ja vastaavasti luova luokka luo luovan ympäristön. Luovat ympäristöt menestyvät globaalissa kilpailussa ja houkuttelevat ympärilleen lisää innovaatioihin sidoksissa olevaa taloudellista kasvua. (Florida 2002, 6–8.)

Hautamäki käsittelee luovia ympäristöjä myös syklimäisyyden kautta. Luovat prosessit menestyvät paikoissa, jotka tarjoavat kattavan ekosysteemin, joka ruokkii ja tukee luovuutta ja kanavoi sen innovaatioiksi, uusiksi yrityksiksi ja lopulta talouskasvuksi ja elintason nousuksi. Tärkeitä tekijöinä hän näkee asiassa muun muassa yrityskulttuurin, paikan asenneilmaston, huippuyliopistot ja tutkimuslaitokset, kansainväliset yritykset, erikoistuneen työvoimatarjonnan sekä toimivat julkiset palvelut. Hautamäen mielestä innovaatiopoliti-

kan peruskysymys ovat innovaatioympäristöt sekä kulttuurinen pääoma, joka muodostuu arvoista ja asenteista, yhteisvastuusta ja yhteisöllisyydestä, luottamuksesta ja yhteistyöstä ja sivistyksestä. Kulttuurinen pääoma on olennainen edellytys verkottumiselle, mikä taas on innovaatiotoiminnalle ratkaisevaa. Hautamäki kirjoittaakin luovuuden kulttuurista, jossa on kysymys koko yhteiskunnan kehittämisestä luovuuden ja innovatiivisuuden näkökulmasta. (Hautamäki 2009, 8-10, 15.)

Luovuuden merkitys on melkoisesti muuttunut, kun verrataan taiteellista ja arkipäiväistä luovuutta innovaatioiden kontekstissa. Tai ehkäpä merkitys sinänsä ei ole muuttunut vaan se on jalostunut: luovuutta ei tarkastella enää yksilön vaan yhteisön tasolta. Sisäänpäin kääntyneestä itsensä ilmaisusta on siirrytty toimintaan, jolla voi olla myös taloudellista merkitystä. Tämä tulee ilmi esimerkiksi 2000-luvulla tuotetuista poliittisista teksteistä, joissa luovuuteen, innovaatioihin ja esimerkiksi luoviin aloihin ja muotoiluun kiinnitetään yhä enemmän huomiota. EU:sta halutaan tehdä yhä kilpailukykyisempi, ja globaalin talouden aikakautena innovaatiot ja niihin panostaminen ovat nousseet tärkeiksi. EU:n teksteistä tämä on helposti luettavissa, kun esimerkiksi teemavuoden 2009 päätöksessä tavoitteena on edistää matematiikan, luonnontieteiden ja tekniikan perus- ja erikoistaitoja teknologiainnovointia varten sekä tiivistää taiteiden, yritysmaailman sekä koulujen ja yliopistojen välisiä yhteyksiä. Laajasti kuvattuna EU:n tavoitteena voidaan ajatella olevan niin unionin tasolla kuin jäsenvaltioissakin tukea luovuutta ja innovaatioympäristöjä, sillä niiden ajatellaan olevan olennaisia kilpailukyvyille.

Opetusministeriön mukaan myös suomalaisen yhteiskunnan suurena haasteena onkin juuri luovuuden kulttuurin edistäminen. ”Yksilöiden luovuuden lisäksi tarvitaan myös sellaisia työ- ja muita yhteisöjä, joissa arvostetaan ja edistetään luovuutta, rohkeutta, riskinottoa ja muita innovatiivisuutta edistäviä ominaisuuksia. Viime kädessä kyse on koko yhteiskunnan ilmapiiristä. Taiteen ja kulttuurin toimialojen lisäksi luovuuden kulttuuri tulisi tavoittaa tuotanto, palvelut kuin julkinen sektorikin.” (OPM 2005, 62.)

4 INNOVAATIOPUHE POLIITTISISSA TEKSTEISSÄ

Innovaatiopuhe on ollut poliittisten tekstien keskiössä jo 1980-luvulta lähtien. Painopisteenä on ollut innovaatioiden ja teknologisen muutosten taloudellinen hyöty, johon on pyritty tutkimus- ja kehitystoiminnan kautta. (Kantola 2006, 2, 5, 7–8.) Toisaalta, vasta 2000-luvulla innovaatiopuheen voidaan ajatella saavuttaneen paradigma-asemansa, josta jo aikaisemmin mainittu Seeck on kirjoittanut. Kymmenen vuoden aikana innovaatioihin liittyviä tekstejä on tuotettu ja tuotetaan parhaillaankin runsaasti sekä kansallisella että EU:n tasolla. Seuraavaksi käsittelen muutamaa viime vuosina ilmestynyttä poliittista tekstiä, jotka mielestäni ovat kuvaavia esimerkkiä innovaatiopuheesta, sen esiintymisestä ja tavoitteista poliittisessa kontekstissa. Kansallisella tasolla käsittelen luovuusstrategiaa, josta on vuoden 2003 jälkeen tuotettu kolme dokumenttia tarkoituksena kehittää luovaa toimintaa Suomessa. Euroopan unionin teksteistä käsittelen vuonna 2007 annettua uutta kulttuuririagenda, jossa linjattiin talouden ja kulttuurin yhdistäminen ja yhteistyön tarpeellisuus.

4.1 Suomen ”kansallinen tehtävä”

Suomi halutaan nähdä usein EU:ssa innovaatioiden ja luovuuden kärkimaana. Erilaisissa tapahtumissa ja puheissa viitataan usein esimerkiksi 1990-luvun alun lamaan, josta Suomi nousi EU:n edelläkävijäksi. Taloudellisen paradigman muutos on siis nähtävissä vahvasti myös Suomessa. Taustalla vaikuttavat kokemukset aikaisemmalta vuosikymmeneltä:

Suomessa omaksuttiin nopeasti 1990-luvun alussa innovaatiojärjestelmän käsite innovaatiopolitiikan perustaksi. Kansallisen innovaatiojärjestelmän käsitteen mukaisesti innovaatiopolitiikka oli korostetusti teknologiapoliittikkaa. Innovaatiopolitiikassa painotettiin tutkimus- ja kehitystoimintaa, joiden investoinnit nousivat kymmenessä vuodessa (1991–2001) noin 2 prosentista noin 3,5 prosenttiin bruttokansantuotteesta. Tämän maailmanennätyksen merkitystä vielä korostaa 1990-luvun alun syvä lama, jonka aikana investoitiin johdonmukaisesti talouskasvua tukevaan tutkimus- ja kehitystoimintaan. (Hautamäki 2009, 14.)

Wileniuksen mukaan suomalainen tietoyhteiskuntamalli on kehittynyt 1990-luvun lopulta alkaen, ja siinä pyritään yhdistämään korkean tason it-osaaminen tasa-arvoiseen hyvinvointivaltioon. Tästä Suomi on saanut myös kansainvälistä tunnustusta: esimerkiksi vuon-

na 2002 YK:n kehitysohjelman inhimillisen kehityksen raportti nimeää Suomen teknologisesti maailman kehittyneimmäksi maaksi. (Wilenius 2004, 29.)

Suomi onkin muuttunut perusteellisesti 1980-luvun jälkeen, kirjoittavat Heiskala ja Luhtakallio käsitellessään Suomea kilpailukyvyn näkökulmasta. Kulttuurisesti tämä tarkoittaa sitä, että suunnittelutaloudesta on siirrytty kohti kilpailukyky-yhteiskuntaa. Käytännössä tämä näkyy muun muassa julkishallinnossa, jota on ryhdytty johtamaan kuin liikelaitosta, ja yksilöstä on tullut oman elämänsä yrittäjä. Bruttokansantuote on asukasta kohden nousut, mutta yhteiskunnallisten ryhmien ja alueiden välinen eriarvoisuus taas on lisääntynyt. (Heiskala & Luhtakallio 2006, 7.) Suomi ei ole kuitenkaan ollut muutoksessa mitenkään erityinen maa, sillä kaikki länsimaat, varsinkin OECD-jäsenvaltiot, ovat käyneet samankaltaisen muutoksen läpi sitten 1980-luvun, jolloin rahamarkkinat vapautettiin, julkista sektoria uudistettiin, sosiaalipolitiikkaan sopeutettiin ja työmarkkinoille tuotiin mukaan joustoa. Taustalla ajatellaan vaikuttavan uusliberalismin, joka saavutti hallitsevan aseman 1980-luvulta alkaen julkisessa mielipiteenmuodostuksessa. (Alasuutari 2006, 45.) Väyrysen mukaan elämme nykyään maailmantaloudessa, jossa yritysjohtajat ja poliitikot vaikuttavat asioiden hahmottamiseen ja tavoitteiden määrittämiseen (Väyrynen 2001, 55).

Kantolan mukaan 2000-luvun alussa suomalainen liiketoiminnan malli on vahvasti kansainvälistynyt muun muassa fuusioiden ja ulkomaisten osakkeenomistajien takia. Sillä on ollut vaikutuksensa myös poliittisessa keskustelussa. Koska yrityksen liikkuvat nykyään yhä joustavammin maasta toiseen, on politiikassa yhä tärkeämpää keskittyä niiden houkuttelemiseen. Kantolan mukaan kilpailukyky onkin ehkä hallitusohjelmien menestyksekkäin käsite. Kilpailukyky oli alun perin yritysten omaa perussanastoa, jota käytettiin kuvaamaan yrityksen asemaa markkinoilla. 1980-luvulta lähtien käsite irtosi alkuperäisestä merkityksestään uusiin yhteyksiin, ja siitä tuli hiljalleen poliittinen käsite. Kansalliseen kilpailukykyyn vetoaminen oli keino vaikuttaa kansalliseen politiikkaan. (Kantola 2006, 157, 165–166.)

Kantola on vertaillut Suomen hallitusohjelmatekstejä vuosina 1979–2003 sekä kymmenen suurimman suomalaisen yrityksen vuosikatsauspuheita vuosina 1980–2003 tutkiessaan, miten kilpailukykyä koskevien käsitteiden käyttö yritys-elämässä heijastuu poliittiseen kieleen. Kantolan mukaan innovaatiopuhe tuli suomalaisiin yrityksiin 1980-luvulla ja siirtyi poliittiseen kieleen 1990-luvulla. Yrityspuolella innovaatioiden nähtiin keinona parantaa

yrittäjien kilpailukykyä, mutta politiikan parissa ne nähtiin keinona parantaa kansallista kilpailukykyä. Kantolan mukaan kiinnostavaa on se, että innovaatiot korostuivat hallitusohjelmissa vuosi vuodelta enemmän ja innovaatioiden tukemisesta tuli kansallinen tehtävä. Globalisaatiosta huolimatta isänmaallinen puhe Suomesta ja kansallisesta ei ole suinkaan kadonnut hallitusohjelmista vaan Kantolan mukaan päinvastoin vahvistunut kilpailukyvyn, osaamisen ja innovaatioiden nimissä. (Kantola 2006, 157–177.)

Kansallisissa teksteissä innovaatioihin ja luovuuteen panostetaan nykyään esimerkiksi Sitran (Suomen itsenäisyyden juhlarahasto), Tekesin (valtion teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus), hallituksen eri ministeriöiden (kuten opetusministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö), Evan (Elinkeinoelämän valtuuskunta) teksteissä. Esimerkiksi pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelmaan sisältyi koko maata koskevan luovuusstrategian laatiminen luovan toiminnan edellytysten kehittämiseksi Suomessa. Asia sisältyi hallitusohjelman kulttuuripolitiikkaa koskevaan lukuun. Opetusministeriö asetti syksyllä 2003 työryhmän, jonka tehtävänä oli tehdä ehdotus pääministeri Matti Vanhasen hallitusohjelmassa mainitun koko maan kattavan luovuusstrategian valmistelutavasta ja sen valmistelua koskevasta toimeksiannosta.

Vuosina 2003–2004 toimeksiantoa valmisteli esityöryhmä, joka tekikin ehdotuksen strategiatyön toimeksiannosta ja toteuttamisen tavoista vuoden 2004 alussa nimeltään Luovuuskertomus. Varsinainen luovuusstrategiatyö käynnistyi valmisteluvaiheen jälkeen vuoden 2005 alussa. Strategiatyön toisessa vaiheessa kolme osatyöryhmää, luova ihminen, luova ympäristö ja luova talous, tuottivat näkemyksensä luovuuden edistämisen tarpeista ja mahdollisuuksista suomalaisessa yhteiskunnassa. Työryhmät kokosivat yhteen joukon arjen, kansalaisyhteiskunnan, hallinnon ja elinkeinoelämän asiantuntijoita, ja raportti julkaistiin nimellä Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä. Loppuraportti Yksitoista askelta luovaan Suomeen luovutettiin kulttuuriministeri Tanja Saarelalle syksyllä 2006.

Työryhmä esitti loppuraportissaan yksitoista askelta sisältävän ohjelman luovuuden edistämiseksi Suomessa. Tavoitteiden toteuttamiseksi työryhmä ehdotti seuraavalle hallitukselle luovuuden ja innovatiivisuuden politiikkaohjelmaa, joka ei kuitenkaan toteutunut. Luovuusstrategian loppuraportin luovutustilaisuudessa (2006) Esko Aho puhui raportin kontekstista ja tavoitteista:

Pohdimme keinoja, joilla Suomi voi turvata menestyksensä ja kilpailukykyä uusissa olosuhteissa. Jotkut kaihtavat sanaa kilpailukyky, mutta juuri sitä tarvitaan, jotta voimme jatkossa varmistaa saavuttamamme hyvinvoinnin ja kehityksen tason. Lähdemme siitä oletuksesta, että juuri luovuus ja innovatiivisuus ovat niitä keinoja, joilla menestystarinamme jatko voidaan varmistaa... Luovuus on ennen kaikkea mahdollisuus vahvistaa voimavarojamme, uudistaa yhteiskuntaamme ja ratkaista myönteisellä tavalla ongelmiamme. (Luovuusstrategian luovutustilaisuus)

Ahon kuvaus luovuusstrategiasta, jonka tarkoituksena oli siis luovan toiminnan edellytysten kehittäminen, edustaa innovaatiopuhetta. Luovuus ymmärretään sen uudesta merkityksestä näkökulmasta, ei niinkään perinteisellä tavalla kuten itseilmaisuna tai mielikuvituksena. Vuonna 2003 alkanut projekti olikin laajuudeltaan ja tunnettavuudeltaan ensimmäisiä innovaatiopuheen edustajia Suomessa, jossa se pikku hiljaa jalkautui myös poliittisista teksteistä kansalaisten tietoisuuteen. Esimerkiksi Inkeri Sava kuvaa jalkautumista: ”Vuoden 2005 kuluessa kuului ja näkyi eri yhteyksissä, kuten televisiossa, päivälehdissä, luentoina, projekteina ja kirjoitettuina teksteinä, runsasta luovuuspuhetta ja innostusta ikään kuin uuden asian äärellä.” (Sava 2007, 35). 2000-luvun puolivälissä luovuuteen ja innovaatioihin perustuvia kansallisia tekstejä tuotettiin yhä enemmän, tällaisia ovat muun muassa Sitran julkaisema Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi: kilpailukykyinen innovaatioympäristö -kehittämishojelman loppuraportti, Osaava, avautuva ja uudistuva Suomi vuonna 2004 ja vuonna 2008 ilmestynyt Muutoksen Suomi, ihmiset muutoksen tekijöinä, institutiot ihmisten tukijoina.

Luovuusstrategian ensimmäisessä osassa, vuonna 2003 julkaistussa Luovuuskertomuksessa, innovaatiopuhe ei ole vielä selkeästi hallitseva puhetapa, vaan luovuus määritellään aluksi perinteisestä näkökulmasta, mutta luovuutta pohditaan myös sen uudesta merkityksestä:

Luovuus lähtee aina persoonasta, ihmisestä, sanoo luovuuden ja älykkyiden tutkija. Parhaimmillaan luovuus ilmenee rohkeana ja aitona itsensä toteuttamisena. Luovuus on kypsän persoonallisuuden ja ihmisyyden toteutumisen edellytys... Luovuudessa on voimavaroja, joiden käyttöönotto tuo mukanaan sekä mielihyvää ja hyvinvointia että mahdollisuuden menestyä paremmin kuin ilman luovuuden voimavarojen käyttämistä. Itseään luovasti toteuttava yksilö tai yhteisö sekä luovuutta ja innovatiivisuutta arvostava yritys hyödyttää parhaiten yhteiskuntaa. (OPM 2004, 5-7.)

Työryhmään kuului henkilöitä etenkin kulttuurin alalta, esimerkiksi opetusministeriöstä, Valtion taidemuseosta ja Sitrasta. Tämän lisäksi siinä on huomioitu esimerkiksi Sitran pii-

rissä kokoontuneen Luovuuspartion kannanotto, johon kuului pääasiassa teollisuuden edustajia. Luovuuspartion mielipide edustaakin innovaatiopuhetta:

On oltava riittävän laaja näkökulma luovuuteen...kulttuurin ja taiteen ohella luovuutta olisi tarkasteltava myös elinkeinoelämän näkökulmasta... niin että luovuusstrategian punaiseksi langaksi tulisi laaja-alaisen osaamisen ja kansallisen kilpailukyvyn edellytysten turvaaminen tulevaisuudessa. (OPM 2004, 13.)

Kertomuksessa reagoidaan myös kahden tunnetun luovuustutkijan ajatuksiin. Esimerkiksi Csikszentmihalyilta (1999) lainataan ajatusta, jossa ”kehittymishakuinen, hyvinvointia ja menestystä tavoitteleva yhteiskunta stimuloi yksilöiden luovuutta ja saa vastapainoksi käyttöönsä näiden luovat voimavarat”. Jo aiemmin viitattuun Floridan (2002) ajatuksiin reagoidaan seuraavasti:

Varauksellisuutta luovuuden nostamiseen yhteiskunnallisen kehittämistyön painopisteeksi tuo myös mahdollisuus, jossa luovuus monopolisoidaan jonkin erityisen luovan luokan tai jonkin muun tahon omistusoikeudeksi. Jos asia väärin hoidetaan, meillä on kohta luovuuskermalla kuorrutettu huipputaajien luokka, ja ne muut jotka eivät muka osaa mitään eivätkä ole luovia. (OPM 2004, 11.)

Luovuuskertomuksessa esitetään myös mielenkiintoinen ajatus: ”Oloissa, joissa perustarpeet ovat pääosin tai edes kohtuullisesti tyydytetyt, luovuudesta itsestään on tullut se, josta on huutava pula.” (OPM 2004, 13). Kertomuksessa todetaan aluksi, että luovuus liittyy esimerkiksi arkeen, sosiaaliseen toimintaan, koulutukseen, työhön, työyhteisöihin ja yritystoimintaan. Sava kysyykin, millä perusteella voi sanoa, että luovuus ei ilmene tällä hetkellä näissä yhteyksissä. Siksi, että siellä ei koko ajan synny talouskasvuun liittyviä innovaatioita? Samalla Savan mielestä voi pohtia luovuuden yhtä perimmäistä kysymystä: onko luovuus itsessään päämäärä, ja mitä se tarkoittaa? (Sava 2007, 39.)

Yksi Luovuuskertomuksen päätelmistä oli, että luovuus on erityisen tärkeä niille, jotka uhkaavat pudota yhteiskunnassa entistä huonompaan asemaan. Näin ollen luovuusstrategiatyön tulisi olla osa alueellista kehittämistyötä. Luovuuskertomusta voi tarkastella kriittisesti. Tekstissä huomioidaan muun muassa konkreettisten tekojen puuttuminen ja käsitteiden pinnallinen hokeminen. Toimeksiannon päätelmiä olivat muun muassa tarve kiinnittää koko yhteiskunnan huomio luovuuden kasvavaan merkitykseen niin hyvinvoinnissa kuin menestyksessäkin ja löytää näiden asioiden välille tasapaino.

Luovuusstrategian seuraava vaihe valmistui vuonna 2005. Raportissa tavoiteltiin monialaisuutta ja teksti on jaoteltu kolmen työryhmän mukaan, joita ovat luova ihminen, luovat ympäristöt ja luova talous. Työryhmiin osallistui henkilöitä opetusministeriöstä, asiantuntijoita elokuvan ja musiikin alalta, opettajankoulutuksen professoreita ja esimerkiksi Nokian edustaja. Raportin esipuheessa mainitaan, että luovuutta ei ole Suomessa aiemmin käsitelty hallinnollisesti näin laajasti, koko yhteiskunnan kehittämiseen vaikuttavana kysymyksenä. Luovuusstrategiatyön toivottiin käsittelevän luovuuteen kannustamista, luovuuden toteutumisen esteitä, ja suomalaisen yhteiskunnan järjestelmiä ja rakenteita suhteessa luovuuden toteutumiseen. (OPM 2005, 4.)

Raportissa annetaan lukuisia toimenpide-esityksiä liittyen esimerkiksi arkeen, työelämään, tieteisiin, taiteisiin sekä koulutukseen ja kasvatukseen. Luova ihminen -osiossa korostetaan kasvatusta:

Luovuus ei kehity eikä johda innovatiivisuuteen sattumanvaraisesti. Siksi tarvitaan luovuuspedagogista ja muuta luovuuden kehittämistä yhteiskunnallisen toiminnan eri aloilla. Tämä haaste koskee koko elinikäisen oppimisen periaatteella toimivaa koulutusjärjestelmää, luovuuden käyttöä arjessa, kansalaistoiminnan eri muotoja, työn kehittämistä, koulutuksen ja työelämän vuorovaikutusta, taidetta ja tiedettä. (OPM 2005, 11.)

Luovat ympäristöt -osio kyseenalaistaa innovaatio-paradigman:

Monilla mittareilla mitattuna (koulutustaso, teknologia, kilpailukyky jne.) Suomi menestyy tällä hetkellä hyvin. Silti koemme, ettemme pärjää globaaleissa oloissa. Monet ongelmat, esimerkiksi työpaikkojen siirtyminen pois Suomesta, ovat todellisia ja vakavia. Luovuustematikan näkökulmasta kysymys asettuu siitä huolimatta toisin kuin pelkän kilpailukyvyn edistämisen näköalasta: tarvitseeko meidän olla maailman parhaita erilaisissa yksittäisissä asioissa – kenties jopa luovuudessa itsessään – vai onko tärkeämpää antaa Suomessa elävien kaikkien ihmisten voimavarojen ravita mahdollisimman monipuolisesti yhteiskunnan kehittämistä? (OPM 2005, 38.)

Luova talous -osiossa korostetaan ihmisen luovuutta taloudellista kasvua ja lisäarvoa tuottavana tekijänä. Osiossa luovuuden kulttuuri tarkoittaa koko yhteiskunnan kehittämistä luovuuden ja innovatiivisuuden näkökulmasta. Viimeinen osio edustaa voimakkaimmin innovaatiopuhetta, kun kaksi muuta työryhmää käsittelee sitä myös kriittisestä näkökulmasta.

Vuonna 2006 julkaistiin luovuusstrategian loppuraportti 11 askelta luovaan Suomeen. Raportin visio vuoteen 2020 on: ”Suomalainen yhteiskunta arvostaa luovaa toimintaa ja kannustaa siihen. Esteet sen tieltä on raivattu. Suomalaisten luovuus on käytössä heidän itsensä, yhteisöjensä ja suomalaisen yhteiskunnan hyväksi.” Suomalaisen yhteiskunnan haasteina nähdään ennen kaikkea globalisaatio, kulttuurien vuorovaikutus, teknologinen kehitys sekä henkisen ja aineellisen hyvinvoinnin edistäminen, erityisesti syrjäytyminen ja henkinen pahoinvointi. Raportissa ei myöskään esitetä yhtään uutta rahoituspanostusta, uutta lakia tai uutta vaan luovuuteen pyritään ”asenteiden sekä ajattelu- ja toimintatapojen muuttamisen kautta”. (OPM 2006, 6.)

Työryhmiin osallistunut Marjatta Bardy on jälkikäteen kritisoitunut luovuusstrategiaa. Strategiaa valmisteltiin, että siitä tulisi seuraava hallitusohjelma, mutta näin ei kuitenkaan käynyt. Bardyn mukaan pikemminkin kävi niin, että työ haudattiin kaikessa hiljaisuudessa. Luovuutta lähestyttiin Bardyn mukaan yhteiskunnan eri kenttien näkökulmasta, mutta taide erityisenä luovuuden muotona ei päässyt esiin, huomio oli pikemminkin tieteessä. Loppuraportissa jopa ehdotetaan, että taide-, taito- ja ilmaisukasvatuksen aseman ratkaisemiseksi siirryttäisiin eheyettyyn koulupäivään, jolla haettiin sitä, että tämänhetkinen vähäinenkin taidekasvatus jätettäisiin harrastusten pariin. (Bardy 2008.)

4.2 EU: Kaiken takana on kilpailukyky

Ylä-Anttilan mukaan innovaatiopolitiikka, jolla tarkoitetaan uuden tiedon tuottamista, leviämistä ja soveltamisen edistämistä, siis inhimillistä pääomaa, on nykyään tärkeä osa sekä EU:n että kaikkien kehittyneiden maiden politiikka-agendaa (Ylä-Anttila 2005). Innovatiivisuuden edistämisen tavoite on erityisen tärkeä Euroopan unionille. Eurooppa-neuvosto onkin asettanut Lissabonin strategiassaan (2000) tavoitteeksi kasvun nopeuttamisen ja työllisyyden kohentamisen. Suomen Lissabonin strategian kansallinen toimintaohjelma, samoin kuin lukuisat muut kansalliset strategiat ja raportit, ovat samoilla linjoilla.

EU:n vaikutusta kansalaisten arkielämässä on vaikea arvioida tai huomata, vaikka karkeasti puolet Suomen lainsäädännöstä tulee suoraan tai epäsuoraan unionin kautta. Lainsäädäntö, tavoitteet ja arvot voivat liittyä moniin eri asioihin, esimerkiksi ympäristöpolitiikkaan, verotukseen, kalastukseen ja turvallisuuteenkin. Liittyessään unioniin jäsenmaa säilyttää itsenäisyytensä mutta luovuttaa osan päätöksenteon vallasta unionin toimielimille. Unioni

säättää kansalliset lait ylittäviä ja jäsenmaita velvoittavia lakeja. Tehtävät, jotka ovat aikaisemmin kuuluneet ennen kaikkea valtiolle, toteutetaankin nyt EU-tasolla, eli kansainvälisellä agendalla. Syventynyt ja laajentunut Euroopan unioni on muodostunut merkittäväksi valtakeskukseksi, jolle jäsenvaltiot ovat luovuttaneet kansallista valtaansa. (Ruonala 2008, 12–13.)

EU:n päätöksentekoprosessissa ja erityisesti yhteispäätösmenettelyssä on mukana kolme toimielintä: Euroopan parlamentti edustaa EU:n kansalaisia, jotka ovat valinneet sen välittömällä vaaleilla, Euroopan unionin neuvosto edustaa yksittäisiä jäsenvaltioita, ja Euroopan komissio pyrkii puolustamaan koko unionin etuja. Tämä kolmen toimielimen muodostama järjestelmä laatii politiikat ja säädökset, joita sovelletaan koko EU:ssa. Periaatteessa komissio ehdottaa uusia säädöksiä, mutta parlamentti ja neuvosto antavat ne. Tämän jälkeen komissio ja jäsenvaltiot panevat säädökset täytäntöön ja komissio valvoo niiden täytäntöönpanoa. Myös kahdella muulla toimielimellä on tärkeä tehtävä: Euroopan yhteisöjen tuomioistuin varmistaa, että Eurooppa-oikeutta noudatetaan, ja Euroopan tilintarkastustuomioistuin tarkastaa unionin toiminnan taloushallinnon. Toimielinten valtuudet ja vastualueet perustuvat perussopimukseen, jotka ovat EU:n kaiken toiminnan perusta. Lisäksi perussopimuksissa määrätään toimielimiä koskevista säännöistä ja menettelyistä. Kaikkien EU-maiden presidentit ja/tai pääministerit hyväksyvät perussopimukset, ja jäsenvaltioiden kansanedustuslaitokset vahvistavat ne. (EU:n toimielimet.)

Innovaatio-aiheisia dokumentteja on tuotettu EU:ssa 1990-luvun puolesta välistä alkaen. Esimerkiksi vuonna 1995 ilmestyi Vihreä kirja innovaatioista, vuonna 1997 Ensimmäinen Euroopan innovaatioita koskeva toimintasuunnitelma ja 1998 Innovaatio kasvun ja työllisyyden palveluksessa. Vihreän kirjan tarkoituksena oli yhdenmukaistaa Euroopan innovaatiopyrkimyksiä ja määrittellä mahdolliset esteet ja toimintasuuntaukset. Taustalla vaikuttaa ajatus kilpailusta: Eurooppa ei kykene muuntamaan uusia ideoita teknisiksi ja kaupallisiksi menestyksiksi kuten tärkeimmät kilpailijat pystyvät tekemään. Vihreää kirjaa pidetäänkin lähtökohtana muille innovaatioita käsitteleville dokumenteille (Vihreä kirja innovaatioista, 1995).

2000-luvulla EU:ssa on tuotettu lukuisia luovuuteen ja innovaatioihin liittyviä tekstejä. Eniten käsitteiden esilletuomiseen on vaikuttanut Lissabonin vuoden 2000 Eurooppa-neuvoston päätelmät, Lissabonin strategia, joka mainitaan lähes kaikissa innovaatioihin

liittyvissä dokumenteissa. Päätelmissä EU vastaa globalisaatiosta ja tietoon perustuvaan talouteen siirtymisestä johtuviin haasteisiin korostamalla ihmisten olevan Euroopan tärkein voimavara. Strategian tavoitteena oli tehdä unionista maailman kilpailukykyisin talousvuoteen 2010 mennessä, ja sillä haluttiin tukea kestäväää talouskasvua, luoda uusia ja parempia työpaikkoja sekä lisätä sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Lissabonin strategian neljä tärkeintä kohtaa ovat: 1) työntekijöihin panostaminen, sillä EU:n työmarkkinat vaativat joustavaa ja korkeasti koulutettua työvoimaa. Elinikäisen oppimisen projektit auttavat sopeutumaan työmarkkinoille. 2) Tutkimukseen, kehitykseen ja innovaatioihin panostaminen ja yhteistyön lisääminen eri instituuttien välillä. 3) Yhä dynaamisempi yritys ympäristö, jossa erityisesti olisi kiinnitettävä huomiota pieniin ja keskisuuriin yrityksiin. 4) Ilmastonmuutoksen hidastaminen, joka tarkoittaa entistä ekologisempien teknologioiden kehittämistä. Strategia koski monia eri aloja: sisämarkkinoita, tietoyhteiskuntaa, tutkimusta, koulutusta, julkista rahoitusta jne. (Lissabonin strategia.)

Innovaatiot on nähty EU:ssa ennen kaikkea tutkimuksen ja teknologian mutta myös uusien markkinointi- ja johtamisratkaisujen kautta. Innovaatiot voivat siis liittyä esimerkiksi tuotteisiin, käyttäjiin, prosesseihin, organisaatioihin ja uusiin lähestymistapoihin. EU:lla on monia eri politiikkainstrumentteja käytössään yhteisön innovaatioiden tukemisessa ja kasvattamisessa. Tällaisia ovat esimerkiksi puiteohjelmat, yhteistyö ja yhteisten tavoitteiden määrittely sekä rajoitukset, standardit ja julkiset hankinnat. (Laajapohjainen innovaatiostrategia.) EU:n innovaatiopolitiikka pohjautuu tällä hetkellä vuonna 2006 annettuun Laajapohjaiseen innovaatiostrategiaan, jossa määritellään ensisijaiset toimet jäsenmaille ja yhteisölle. Viime vuosina innovaatiot on alettu nähdä myös talouskontekstin ulkopuolella, inhimillisenä pääomana.

Lissabonin strategia vaikuttaa vahvasti EU:n politiikoissa ja päätöksissä. Yhtenä esimerkkinä on unionin kulttuuripolitiikka, joka on strategian jälkeen saanut uusia linjauksia ja näkökulmia aikaisempaan verrattuna. Euroopan unionin kulttuuripolitiikan tavoitteena on tukea jäsenvaltioiden kansallista ja alueellista monimuotoisuutta sekä korostaa yhteistä jäsenvaltioiden kulttuuriperintöä. Euroopan komission kulttuurin ja koulutuksen pääosasto vastaa pääasiassa unionin kulttuuripolitiikasta. Päätehtävänä on panostaa kulttuurin näkyvyyteen, arvostettavuuteen ja monikulttuuriseen dialogiin unionissa, kantaa vastuu Kulttuuri-ohjelman toteuttamisesta sekä tukea vuonna 2007 annetun uuden kulttuuriagendan tavoitteita. Kulttuuria koskeva tiedonanto ja kulttuuribudjetti tehtiin ensimmäisen kerran

vuonna 1977, ja kulttuurin painotus unionissa syventyi 1980-luvulla. Esimerkiksi kulttuuripääkaupunki-ohjelma alkoi vuonna 1985, ja vuodesta 1985 on myös järjestetty EY-maiden kulttuuriministeritapaamisia. Vuonna 1993 annetussa Maastrichtin sopimuksessa korostetaan kansallista ja alueellista monimuotoisuutta ja samalla yhteistä kulttuuriperintöä. Vuodesta 2000 lähtien EU:ssa on toteutettu kulttuurin puiteohjelmia. Parhaillaan EU rahoittaa eurooppalaista kulttuuriyhteistyötä Kulttuuri-puiteohjelman kautta vuosina 2007–2013. Kulttuuria tuetaan myös rakennerahasto-ohjelmien kautta. (Education and Culture DG.)

Tuoreimpia linjauksia EU:n kulttuuripolitiikassa onkin vuonna 2007 annettu uusi kulttuuriagenda, ”jossa otetaan huomioon globalisaation leimaaman nykymailman realiteetit”. Toimintasuunnitelmassa mainitaan, että EU ei ole enää pelkästään taloudellinen hanke tai kauppavoima, vaan se käsitetään myös yhteiskunta- ja kulttuurihankkeeksi. Tekstissä korostetaan kulttuuria ”pehmeänä voimana”, jonka arvoja ovat muun muassa ihmisarvo, solidaarisuus, suvaitsevaisuus, sananvapaus ja kulttuurienvälinen vuoropuhelu. Samalla tekstissä huomioidaan kulttuurin taloudellinen vaikutus: eurooppalainen kulttuuriala on dynaaminen taloudellisen toiminnan ja työpaikkojen synnyttäjä koko EU:n alueella. Kulttuuritoiminnan nähdään edistävän yhteiskunnan osallistuvuutta sekä ehkäisevän ja vähentävän köyhyyttä ja sosiaalista syrjäytymistä. (Kulttuuriagenda 2007, 3.)

Agendassa määritellään kulttuuri laajasta näkökulmasta: ”Kulttuuri olisi nähtävä joukkona henkisiä ja aineellisia erityispiirteitä, jotka ovat ominaisia tietyille yhteiskunnalle ja yhteiskuntaryhmälle. Siihen kuuluvat kirjallisuus ja kuvataiteet samoin kuin elämäntavat, arvojärjestelmät, perinteet ja uskomukset.” (Kulttuuriagenda 2007, 2). Kulttuuriagenda linjasi myös kulttuuripolitiikan tavoitteet kohti Lissabonin strategiaa sekä toi aikaisemman kulttuuriperintö ja yhteisöllisyys -näkökulman rinnalla vahvasti näkökulman, jossa kulttuuri nähdään myös taloudellisena voimavarana.

Tekstissä kirjoitetaan myös eurooppalaisesta kulttuurista, joka perustuu yhtenäiselle kulttuuriperinnölle, vakaudelle ja omaleimaisuudelle, jotka tulisi erityisesti huomioida näin globalisaation aikakaudella. Ajatus omasta eurooppalaisesta kulttuurista on saanut kritiikkiä monissa eri lähteissä. Kulttuuri nähdään myös tärkeänä osana EU:n ulkosuhteita, kuten yhteistyössä, ihmisoikeuksissa ja konfliktienestossakin. Komission tiedonanto perustuu laajoihin kentän kuulemisiin ja viime syksynä julkaistuun selvitykseen kulttuurin taloudel-

lisista vaikutuksista. Tiedonanto on suunnattu EU:n toimielimille, jäsenvaltioille sekä kulttuuri- ja luovan alan toimijoille.

Toimintasuunnitelma koostuu kolmesta tavoitteesta: 1) edistetään kulttuurista monimuotoisuutta ja kulttuurienvälistä vuoropuhelua, 2) tuetaan kulttuuria kasvuun ja työllisyyteen tähtäävässä Lissabonin strategiassa ja 3) edistetään kulttuuria unionin kansainvälisiin suhteisiin olennaisesti kuuluvana tekijänä. Ensimmäinen tavoitekokonaisuus tähtää taiteilijoiden ja kulttuurialan ammattilaisten, taideteosten ja muiden taiteellisen ilmaisun tuotosten liikkuvuuden edistämiseen sekä monikulttuuristen taitojen ja kulttuurienvälisen vuoropuhelun edistämiseen. Toinen tavoitekokonaisuus perustuu komission tilaamaan Euroopan kulttuuritaloutta käsittelemään selvitykseen (KEA, 2006), joka osoitti kulttuuriteollisuuden ja luovien alojen merkittävän osuuden Euroopan talouskasvuun, kilpailukykyyn ja työllisyyteen. Ehdotetut toimet koskevat luovuuden edistämistä koulutuksessa, kulttuurialan toimijoiden ammatillisten valmiuksien parantamista sekä kulttuurialan ja muiden alojen (muun muassa tieto- ja viestintätekniikka, tutkimus, matkailu ja työmarkkinat) kumppanuuksien vahvistamista. Kolmas tavoitekokonaisuus tähtää kulttuurin sisällyttämiseen poliittiseen vuoropuheluun kolmansien maiden kanssa ja kumppanimaiden kulttuurien tukemiseen. (Kulttuuriagenda 2007, 8-12.)

5 EU:N TEEMAVUOSI 2009: LUOVUUS JA INNOVAATIOT

Lainsäädännön ja strategioiden lisäksi EU:ssa päätetään erilaisista ohjelmista ja toimista, joilla halutulle agendalle voidaan saada lisää huomioarvoa koko unionin tasolla mutta myös jalkautettuina jäsenmaihiin. Yksi tällainen on esimerkiksi teemavuoden vietto, jota on käytetty jo vuodesta 1983 lähtien. Vuosi 2009 on luovuuden ja innovoinnin teemavuosi. Esimerkiksi vuonna 2008 teemavuoden aiheena oli kulttuurien välinen vuoropuhelu, vuonna 2010 taas köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunta. Muina teemoina ovat olleet muun muassa liikuntakasvatus, rasismi ja elinikäinen oppiminen. (Teemavuodet.)

Kun tarkastelee EU:n dokumentteja 2000-luvun alusta alkaen, ei ole yllätys, että luovuus ja innovaatiot päätyivät teemavuoden aiheeksi. Toki luovuus ja kulttuuri on huomioitu jo EY:n perustamissopimuksessa, mutta vuonna 2000 tehdyn Lissabonin strategian myötä tarkastelutapa on muuttunut. Aikaisemmin EU:ssa kulttuuripolitiikkaa on korostettu ennen kaikkea tavoitteena tuottaa yhteistä eurooppalaista kansalaisuutta (integraatiota tukevaa), jossa huomioidaan myös eri kansojen ja alueiden erityispiirteet, jotka pyritään säilyttämään. Nykyään rinnalle on noussut tarkastelutapa, jossa kulttuuri nähdään taloudellisen yhteistyön voimavarana.

Tulevat teemat valitaan useita vuosia etukäteen. Päätöksentekoon niin teemavuotta kuin pääasiassa muitakin päätöksiä koskien osallistuvat EU:n toimielimet Euroopan komissio, Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto. Aloitteen teemavuodesta tekee jokin komission pääosastoista, joka ehdottaa komissaarinsa kautta komissiolle omaan alaansa liittyvää teemaa. (EU:n päätöksenteko.) Komissio on jaettu pääosastoihin, joita voi verrata valtioiden ministeriöihin. Ne käsittelevät unionin sisäisiä asioita, ulkopolitiikkaa tai sisäisiä palveluita. Komissiossa on nykyisin 27 jäsentä eli yksi kustakin jäsenvaltiosta. Heitä kutsutaan komissaareiksi, ja heillä on kullakin omat vastualueensa. Suomesta komissaarina on työskennellyt Olli Rehn ensin vuosina 2004–2010 laajentumiskomissaarina ja vuodesta 2010 alkaen talouskomissaarina. Valitun aiheen tulee kuulua komission toimivaltaan, mikä rajoittaa aiheita jonkin verran. Esimerkiksi teemavuodet 2008 ja 2009 olivat siis koulutus ja kulttuurin pääosaston tekemiä aloitteita. Jos komissio hyväksyy ehdotuksen, se annetaan ministerineuvoston ja Euroopan parlamentin käsiteltäväksi. Molempien kannattaessa ehdotusta neuvosto tekee asiasta päätöksen, jolla nimetään teemavuoden aihe ja ajankohta, minkä jälkeen määritellään teemavuoden budjetti. Komissio ehdotti maaliskuun lopussa

2008 luovuutta ja innovointia seuraavan vuoden teemaksi komissaarin Ján Figel'in johdolla. (EU:n päätöksenteko.)

Euroopan parlamentin ja neuvoston päätöksessä määritellään teemavuoden taustat ja perustelut, tavoitteet ja jäsenmaiden tehtävät. Lähtökohtana teemavuodelle ovat ennen kaikkea taloudelliset ja sosiaaliset syyt. ”Eurooppa-neuvosto on useasti todennut, että innovointi on ratkaiseva tekijä siinä, pystytäänkö Euroopassa löytämään ratkaisuja globalisaatiosta johtuviin haasteisiin ja hyödyntämään sen mukanaan tuomat mahdollisuudet.” Päätöksen mukaan Euroopan teemavuodeksi nimeäminen helpottaa haasteisiin vastaamista: tiedottamisen, ”hyvien käytäntöjen” vaihtamisen, kannustuksen ja poliittisen keskustelun kautta on mahdollistaa saavuttaa muutoksia. Aloitteessa muistutettiin, että teemavuosi ei käsitelisi vain koulutuksen ja kulttuurin alaa vaan myös muun muassa median, tutkimuksen, yrittäjyyttä ja aluepolitiikkaa. Syyskuussa 2008 parlamentti antoi tiedonannon, jossa se tukee komission ehdotusta seuraavasta teemavuodesta. Elinikäisen oppimisen korostamisen lisäksi parlamentti haluaa korostaa luovuutta ja innovaatioita kaikilla EU:n politiikan aloilla tärkeäksi tekijäksi. (EU 2008.)

Joulukuun alussa 2008 EU julkaisi mediakampanjan koskien teemavuotta 2009 ajatuksella ”luo, kuvittele, innovoi”. Tiedonannossa kerrotaan myös teemavuoden lähettiläitä, joista yksi on esimerkiksi Suomen entinen pääministeri Esko Aho. Tammikuussa 5.1.2009 teemavuosi aukaistiin virallisesti ja samalla tiedotettiin teemavuoden internetsivuista.

The European Year of Innovation and Creativity (EYCI) aims to raise awareness of the importance of creativity and innovation as key competences for personal, social and economic development. It has acquired a special meaning in the context of the current economic slowdown - the message it should convey is that Europe should not react to the crisis by reducing investment into skills and innovation. By emphasizing these priorities, the EU aims at shaping Europe's future in a global competition by fostering the creative and innovative potential in all of us. (Official launch.)

Muutaman päivän päästä teemavuoden virallisia avajaisia vietettiin myös Prahassa, sillä Tshekki toimi puheenjohtajanaan vuoden 2009 alkupuoliskon. Teemavuotta painotetaan yhä enemmän taloudellisesta näkökulmasta: ”We do not know how long this crisis will last and how deep it will become. But when it is over, those who will have invested in creativity and innovation will find themselves well ahead of the pack,” komissionaari Ján Figel sanoi tilaisuudessa (Official launch).

Päätöksessä määritellään käsitteet luovuus ja innovaatio. Luovuus nähdään moniulotteisena inhimillisenä ominaisuutena, joka voi tulla ilmi esimerkiksi taiteessa, tieteessä, urheilussa, kulttuurisena osaamisena tai ihmissuhdetaidoissa. Luovuus nähdään innovoinnin edellytyksenä. ”Innovointikyky muistuttaa läheisesti luovuutta siinä mielessä, että se on kulttuurisiin ja ihmissuhdetaitoihin ja arvoihin perustuva yksilön ominaisuus. Jotta siitä saataisiin kaikki mahdollinen hyöty, sitä on kehitettävä laajasti koko väestössä.” Päätöksessä mainitaan, että tavoitteena on edistää luovuutta ja innovointikykyä kaikille kuuluvina avaintaitoina, joiden toivotaan vaikuttavan monialaisesti eri yhteiskunnan aloilla. Esimerkiksi huomiota kiinnitetään käyttäjien tarpeisiin ja niiden huomioimiseen kilpailukykyisempien ja uusien innovaatioiden lähteenä. (EU 2008, 3-4.) Yksi tärkeistä tavoitteista on luovuuden ja innovoinnin keskittymien, taidemaailman ja tieteen ja teknologian maailman, entistä tiiviimpi yhteistyö. Suomi onkin oiva esimerkki tästä, kun vuoden 2010 alussa Helsingin kauppar korkeakoulu, Taideteollinen korkeakoulu ja Teknillinen korkeakoulu yhdistivät Aalto-yliopistoksi.

Teemavuoden taustalla vaikuttavat Lissabonin strategian lisäksi useat aikaisemmat päätökset ja dokumentit, joihin viitataan päätöksessä. Innovointi nähdään myös keskeisenä osana komission ilmastonmuutosohjelmaa ja taantumien kanssa kamppailevan EU-talouden elvytysuunnitelmaa. Esimerkiksi luovat alat ja muotoilu ovat nousseet esille yhä enemmän EU-kontekstissa. Näin ollen inhimilliselle pääomalle annetaan yhä enemmän arvoa mutta se nähdään ennen kaikkea taloudellisen hyödyn näkökulmasta.

Teemavuoden 2009 tavoitteena on edistää luovuutta ja innovointikykyä kaikille kuuluvina avaintaitoina. Tavoite noudattaa komission tiedonantoa Laajapohjainen innovaatiostrategia EU:lle, sillä sen mukaan ”... [koulutuksen] on oltava politiikan keskiössä, muuten innovaatio toiminta jää tuuliajolle. Koulutuksella on tuettava lahjakkuutta ja luovuutta jo varhaisessa vaiheessa.” (Laajapohjainen innovaatiostrategia).

Erityisesti huomiota päätöksessä kiinnitetäänkin koulutusjärjestelmään, jonka suurimpana haasteena on ”pitää lasten ja nuorten luovuuden kipinä elossa”. Vastauksena tähän nähdään luoviin oppiaineisiin panostaminen, vapaa-ajan toiminta ja uudet oppimistavat, joissa on keskeistä oppijan aktiivinen osallistuminen pohdinta- ja tulkintaprosessiin. Samalla kehitetään myös kansalaisuuteen liittyviä taitoja. Vuonna 2002 annettu päätöslauselma elinikäisestä oppimisesta on myös luovuuden ja innovoinnin teemavuoteen sisään kirjoitettuna, ”se

alkaa varhaiskasvatuksesta, jatkuu oppivelvollisuuskoulun ja toisen asteen koulutuksen puitteissa ja laajenee läpi työelämän eläkkeelle jäännin jälkeiseen aikaan”. Teemavuoden viitekehyksenä käytetään vuonna 2006 annettua suositusta elinikäisen oppimisen avaintaidoista. Se kattaa sekä opetus- ja koulutusalan että kulttuurin, yritystoiminnan, joukkoviestinnän, tutkimuksen, sosiaali- ja aluepolitiikan, tietoyhteiskunnan ja maaseudun kehittämisen. Päätöksessä viitataan myös vuonna 2007 luotuun käsitteeseen, osaamiskolmioon, joka yhdistää koulutuksen, tutkimuksen ja innovoinnin. (EU 2008.)

Työvälineenä koulutuksen alalla käytetään avointa koordinaatiomenetelmää, joka on myös määritelty Lissabonin strategiassa. Avoin koordinaatiomenetelmä on hallinnan ja yhteistyön väline, jota käytetään jäsenvaltioiden toimivaltaan kuuluvilla aloilla, joita ovat työllisyys, sosiaalinen suojele, sosiaalinen osallisuus, koulutus ja ammatillinen koulutus sekä nuoriso. Menetelmän mukaan jäsenvaltiot ja Euroopan unioni sopivat koulutuksen alalla tärkeistä kysymyksistä, näille asetettavista indikaattoreista ja vertailuarvoista. Euroopan unioni arvioi sitä, onko tavoitteisiin jäsenvaltioissa tai Euroopan unionin tasolla päästy. Avoimeen koordinaatiomenetelmään kuuluu myös jäsenvaltioiden välisen keskinäisen oppimisen edistäminen ja jäsenvaltioiden hyvistä käytännöistä tiedottaminen yhteistyöverkostojen puitteissa. (Avoin koordinaatiomenetelmä.)

5.1 Tavoitteet

Teemavuoden yleistavoitteena on tukea jäsenvaltioiden toimia, joilla edistetään elinikäisen oppimisen avulla luovuutta, joka on innovoinnin liikkeelle paneva voima ja keskeinen tekijä henkilökohtaisten ja ammatillisten sekä yrittäjyyteen liittyvien ja yhteiskunnallisten taitojen kehittymisen ja kaikkien yksilöiden sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta. (EU 2008, 1.)

Teemavuoden toteuttamiseen käytetään ohjelmia, ennen kaikkea elinikäisen oppimisen ohjelmaa 2007–2013 ja Kulttuuri-ohjelmaa 2007–2013 sekä eräitä muita ohjelmia ja aloitteita vuoden 2009 kattavien ensisijaisten tavoitteiden mukaisesti. Teemavuoden päätöksessä mainitaan kolmetoista eri tavoitetta teemavuodelle. Samoin kuin luovuuden käsitteen määrittely, ovat tavoitteetkin hieman ympäröityjä. Ensi lukemalla lista muistuttaakin listaa innovaatiopuheeseen liittyvistä sanoista ja asioista.

- a) luodaan ympäristö, joka suosii innovointia, joustavuutta ja mukautuvuutta nopeasti muuttuvassa maailmassa sekä monimuotoisuuden luovaa hallintaa; kaikenlainen innovointi, myös sosiaalinen ja yritysinnovointi, olisi otettava huomioon;
- b) annetaan virikkeitä esteettiselle herkkyydelle, emotionaaliselle kehitykselle, lateraaliselle ajattelulle ja intuitiolle ja vaalitaan kaikkien lasten luovuutta varhaisimmista kehitysvaiheista alkaen, varhaiskasvatus mukaan luettuna;
- c) lisätään tietoisuutta luovuuden, innovoinnin ja yritteliäisyyden merkityksestä yksilönkehityksen samoin kuin talouskasvun ja työllisyyden kannalta ja tuetaan varsinkin nuorten myönteistä suhtautumista yrittäjyyteen;
- d) edistetään matematiikan, luonnontieteiden ja tekniikan perus- ja erikoistaitoja teknologiainnovointia varten;
- e) edistetään muutosavoimuutta, luovuutta ja ongelmanratkaisukykyä, sillä ne ovat innovointia tukevia taitoja, jotka voidaan siirtää useisiin ammatillisiin ja sosiaalisiin yhteyksiin;
- f) laajennetaan mahdollisuuksia monenlaiseen luovaan itseilmaisuuksiin ja poistetaan mahdollisuuksissa ilmeneviä eroja läpi koko virallisen koulutusjärjestelmän, ja ennen kaikkea siinä vaiheessa kun nuoret ovat kaikkein vastaanottavaisimmassa iässä, jotta kenenkään henkilökohtainen kehitys ei esty;
- g) parannetaan ihmisten tietoisuutta siitä, että nopeiden teknologiamuutosten ja maailmanlaajuisen yhdentymisen aikana luovuus, tieto ja joustavuus ovat menestyksekkään ja tyydytystä tuottavan elämän edellytyksenä; on tärkeää parantaa ihmisten uramahdollisuuksia kaikilla niillä aloilla, joilla luovuus ja innovointikyky ovat keskeisiä;
- h) tiivistetään taiteiden, yritysmaailman sekä koulujen ja yliopistojen välisiä yhteyksiä;
- i) kehitetään luovuutta ja innovointikykyä epävirallisen ja vapaamuotoisen nuorisotoiminnan yhteydessä;
- j) kannustetaan työmarkkinoiden ulkopuolella olevia kehittämään piileviä luovia kykyjään oman kehittymisensä vuoksi ja työnhakijoita siksi, että he voivat siten lisätä kiinnostavuuttaan työmarkkinoilla;
- k) edistetään muotoilua, joka on innovointiin merkittävällä tavalla vaikuttavaa luovaa toimintaa, samoin kuin innovaatiotoiminnan johtamiseen ja muotoilujohtamiseen liittyviä taitoja, joihin sisältyvät perustiedot teollis- ja tekijänoikeuksien suojasta;
- l) korostetaan avoimuutta kulttuurien monimuotoisuudelle kulttuurienvälisen vuoropuhelun ja taide-elämän vuorovaikutuksen lisäämiseksi; ja
- m) lisätään luovuutta ja innovointikykyä yksityisissä ja julkisissa organisaatioissa koulutuksen avulla ja kannustamalla organisaatioita hyödyntämään paremmin yksilöiden – sekä työtekijöiden että asiakkaiden tai käyttäjien – luovia kykyjä. (EU 2008, 8-9.)

Kuten luovuuden ympäristöjä käsittelevässä kappaleessa tuli ilmi, useiden luovuuteen ja innovaatioihin keskittyneiden teorioiden taustalla vaikuttaa ajatus pyhästä kolminaisuudesta, siis luovuudesta, taloudesta ja yhteisöstä. Myös teemavuoden tavoitteiden taustalla voidaan ajatella vaikuttavan samat linjaukset. Sosiaalinen ja yhteisöllinen ympäristö on yksi

EU:n politiikan kulmakivistä. Esimerkiksi tavoitteet ”tiivistetään taiteiden, yritysmaailman sekä koulujen ja yliopistojen välisiä yhteyksiä” ja ” kannustetaan työmarkkinoiden ulkopuolella olevia kehittämään piileviä luovia kykyjään oman kehittymisensä vuoksi ja työnhakijoita siksi, että he voivat siten lisätä kiinnostavuuttaan työmarkkinoilla” kuuluvat tähän. Yhteisöjen tavoitteessa korostetaan myös luovuuteen liitettyjä perinteisiä näkemyksiä: ”annetaan virikkeitä esteettiselle herkkyydelle, emotionaaliselle kehitykselle, lateraaliselle ajattelulle ja intuitiolle ja vaalitaan kaikkien lasten luovuutta varhaisimmista kehitysvaiheista alkaen, varhaiskasvatus mukaan luettuna” ja ” korostetaan avoimuutta kulttuurien monimuotoisuudelle kulttuurienvälisen vuoropuhelun ja taide-elämän vuorovaikutuksen lisäämiseksi” edustavat sitä. Tavoitteissa on myös havaittavissa voimakkaasti innovaatioihin liitetty hyödyn ja talouskasvun näkökulma: ”lisätään tietoisuutta luovuuden, innovoinnin ja yritteliäisyyden merkityksestä yksilönkehityksen samoin kuin talouskasvun ja työllisyyden kannalta ja tuetaan varsinkin nuorten myönteistä suhtautumista yrittäjyyteen” ja ”edistetään matematiikan, luonnontieteiden ja tekniikan perus- ja erikoistaitoja teknologiainnovointia varten”. (EU 2008, 10–11.)

5.2 Jäsenmaiden rooli

Teemavuoden päätöksessä määritellään jäsenvaltioiden sekä alue- ja paikallistasolle kuuluvat toimenpiteet:

- a) kokoukset, tapahtumat ja hankkeet, joilla lisätään vuoropuhelua ja lisätään tietoisuutta luovuuden ja innovointikyvyn merkityksestä;
- b) tiedotus- ja edistämiskampanjat, joilla levitetään keskeisiä viestejä;
- c) luovuuden ja innovointikyvyn edistämistä koskevien hyvien käytäntöjen esimerkkitapausten yksilöiminen ja tiedon jakaminen;
- d) yhteisön tai maan laajuiset selvitykset ja tutkimukset.

(EU 2008, 4–5.)

Jokaisen jäsenvaltion on nimitettävä kansallinen koordinaattori, joka vastaa jäsenvaltion osallistumisesta Euroopan luovuuden ja innovoinnin teemavuoteen, jos Lissabonin strategian kansallinen koordinaattori ei pysty tätä tehtävää hoitamaan. Koordinaattori huolehtii Euroopan luovuuden ja innovoinnin teemavuoteen liittyvien toimien koordinoinnista kansallisella tasolla. Suomessa teemavuoden koordinoinnista vastaa opetusministeriö. Kansallisena koordinaattorina toimii opetusneuvos Reijo Aholainen (ensimmäiset puoli vuotta

opetusneuvos Kirsi Lindroos). Teemavuotta varten ei haeta lisärahoitusta. Elinikäisen oppimisen ohjelmassa samoin kuin muissa asiaan liittyvissä ohjelmissa on mahdollista asettaa tavoitteita joustavasti joko yhdeksi tai useammaksi vuodeksi, mikä antaa riittävästi taloudellista liikkumavaraa tiedotuskampanjan tukemiseen vastaavassa määrin kuin aikaisempina Euroopan teemavuosina. Myös teemavuoden toteuttamiseen tarvittavat hallinnolliset resurssit saadaan nykyisistä hallintobudjeteista. (EU 2008, 11.)

Päätöksessä mainitaan, että aloite perustuu EY:n perustamissopimuksen artikloihin 149 ja 150, jotka käsittelevät koulutusta, ammatillista koulutusta ja nuorisoa. Roomassa vuonna 1957 allekirjoitettu ETYn perustamissopimus yhdisti Ranskan, Saksan, Italian ja Benelux-maat yhteisöksi, jonka tavoitteena oli yhdyntä kaupan avulla talouskasvun edistämiseksi. Maastrichtin sopimuksen myötä ETYstä tuli Euroopan yhteisö, joka on osoitus jäsenvaltioiden halukkuudesta laajentaa yhteisön toimivaltuuksia muillakin kuin talouteen liittyvillä aloilla. Artiklat 149 ja 150 kytketään yleensä yhteen ja niitä pidetään pohjana elinikäiselle oppimiselle. Artikloissa kannustetaan moniulotteiseen yhteistyöhön.

Yhteisö myötävaikuttaa korkealaatuisen koulutuksen kehittämiseen rohkaisemalla jäsenvaltioiden välistä yhteistyötä sekä tarvittaessa tukemalla ja täydentämällä jäsenvaltioiden toimintaa pitäen täysin arvossa jäsenvaltioiden vastuuta opetuksen sisällöstä ja koulutusjärjestelmän järjestämisestä sekä niiden sivistyksellistä ja kielellistä monimuotoisuutta. (kts. esim. OPM 2001.)

EU:n laajuisesti teemavuodesta ja siihen liittyvistä asioista tiedotettiin virallisilla nettisivuilla (<http://www.create2009.europa.eu>). Sivuille kerättiin tulevat tapahtumat, menneiden tapahtumien raportit sekä esimerkiksi kilpailuja. Myös Suomessa teemavuodelle perustettiin omat verkkosivut (<http://www.luovasti.fi>). Teemavuoden tapahtumaksi voi vuoden aikana hakea ja näin ollen saada käyttöön teemavuoden logon ja päästä osaksi teemavuoden tiedostusta. Yhden tärkeän rungon teemavuoden keskusteluille muodostivat kuusi teemavuodesta Brysselissä järjestettyä väittelyä, joiden aiheena olivat Creativity and innovation and the knowledge economy, Education for creativity and innovation, Creativity and innovation in the public sector, Creativity and innovation and sustainable development, Cultural diversity as basis for creativity and innovation, Creative arts and industries (Teemavuoden väittelyt). Yksi Suomen panostus teemavuoden viettoon jäsenmaana oli verkkokysely, johon paneudun seuraavaksi.

6 INNOVAATIOPUHE JA VERKKOKYSELYN ANALYYSI

Kun nykyään puhutaan luovuudesta ja innovaatioista, puhutaan usein kilpailukyvyistä ja talouskasvusta. Tätä kutsutaan useissa eri lähteissä innovaatiopuheeksi, joka on tämän pro gradu -tutkielman aiheena. Edellä käsiteltyjen poliittisten asiakirjojen lisäksi tarkastelen innovaatiopuhetta myös opetusministeriön teettämässä verkkokyselyssä ajalla 27.5.–10.6.2009. Kyselyssä oli mahdollista käydä kirjoittamassa oma mielipide siitä, kuinka luovuutta ja innovaatioita voidaan edistää. Tavoitteena oli kerätä konkreettisia ideoita luovuuden ja innovoinnin tukemiseksi.

Kiinnostuin aiheesta keväällä 2009, kun olin työharjoittelussa Brysselissä. Olin kuullut viiden kuukauden aikana paljon puhetta luovuudesta ja innovaatioista suhteessa kilpailukykyyn ja taloudelliseen tilanteeseen. Käsitteet nähtiin vastauksena ongelmiin, niitä ikään kuin ”hehkutettiin” monissa tapahtumissa ja seminaareissa. Toisaalta myös kritiikkiä esitettiin, voiko luovuudella ja innovaatioilla todella ratkaista esimerkiksi kansainvälistä taluskriisiä? Opetusministeriön toteuttamasta verkkokyselystä kuultuani olin kiinnostunut pohtimaan, millä tavoin käsitteet ymmärrettäisiin Suomessa ilman EU:n kontekstia, ”EU-kuplaa”. Puhuvatko kansalaisetkin ”innovaatiokieltä”, nähdäänkö luovuus ja innovaatiot samasta näkökulmasta kuin mitä olen käsitellyt esimerkiksi tässä tekstissä Suomen ja EU:n näkökulmista?

Kuinka sitten perustelen verkkokyselyn tarpeellisuuden aineistona tässä työssä? Innovaatiot ja innovaatiopuhe ovat tällä hetkellä hyvin käytettyjä käsitteitä mitä erilaisimmissa lähteissä. Innovaatio-sana on kuitenkin luonteeltaan varsin saippuamainen, kuten luovuuden käsittekin. Käsitteiden käyttäjä ei aina oikein tiedä itsekään, mitä hän niillä tarkoittaa. Asiakirjoissa ja poliittisissa teksteissä ne ovat kuitenkin tarkkaan määriteltyjä, kuten aikaisemmin käsittelemistäni tausta-aineistomateriaaleista käy ilmi. EU:n teksteistä olen käynyt läpi talouspolitiikkaan, aluepolitiikkaan ja kulttuuripolitiikkaan liittyviä asiakirjoja. Mielenkiintoista on, että suurimmassa osassa näitä asiakirjoja toistuvat samat teemat, käsitteet ja tavoitteet, jotka liitetään innovaatiopuheeseen. Innovaatiopuheen voidaan siis ajatella olevan jotakin, minkä merkitys on yhteisöllisesti jaettu ja sosiaalisesti tuotettu tietyssä kontekstissa. On mielenkiintoista tarkastella, toistuvatko rakennetut merkitykset ja käsitteet myös verkkokyselyn vastauksissa, joita ei ole tuotettu hallinnollisessa kontekstissa, kuten kansalliset tai EU:n tuottamat tekstit. Tarkoitukseni on selvittää, millä tavoin innovaatiopuhe

esiintyy vai esiintyykö lainkaan osallistujien vastauksissa. Ovatko osallistujat omaksuneet innovaatiopuheen, ja luovuuden ja innovaatioiden uuden merkityksen? Onko vastauksissa havaittavissa ”perinteisempää” käsitystä luovuudesta, esimerkiksi vapaasta itseilmaisusta, yksilöllisyydestä ja mielikuvituksesta.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Miten ja missä yhteyksissä innovaatioista ja luovuudesta puhutaan verkkokyselyssä, ja miten käsitteitä perustellaan?
- 2) Ovatko verkkokyselyn vastaajat omaksuneet innovaatiopuheen? Toistuvatko poliittisten asiakirjojen käsitteet myös kansalaisten näkemyksissä?
- 3) Millaisia merkityssysteemejä eli tulkintarepertuaareja on identifioitavissa verkkokyselyn luovuutta ja innovaatioita koskevista kuvauksista?

Kansalaisen käsite on hiukan ongelmallinen tutkimuksessani. Kansalaisella tarkoitetaan tässä tutkimuksessa henkilöä, joka on osallistunut verkkokyselyyn ja vastannut kysymyksiin, jotka ovat siis tuotettu muuhun kuin varsinaiseen poliittiseen tarkoitukseen. Toisaalta kansalaisen käsite on tässä aineistossa vino vastaajien taustamuuttujien takia. Seuraavassa kappaleessa ja lopun pohdinnassa palaan vielä tähän kysymykseen. Aineiston analyysissa hyödynnän diskursiivista lähestymistapaa ja tulkitsen aineistoa myös aikaisemmin käsiteltyjen teorioiden ja tekstien pohjalta.

6.1 Opetusministeriön verkkokysely

Osallistujia verkkokyselyssä oli yhteensä 510, ja he tuottivat 1506 näkemystä luovuuden ja innovoinnin tukemisesta. Tyypillinen osallistuja oli nainen, joka työskentelee asiantuntijana julkishallinnossa, oppilaitoksessa tai koulussa. Ikäryhmät 21:stä 60 vuoteen ovat tasaisesti edustettuina. Opetusministeriön mukaan verkkokyselyn päätulos oli se, että luovuuden ja innovoinnin tukemisessa on tärkeintä rakenteiden luominen ja kasvatukseen ja koulutukseen liittyvät asiat sekä yhteistyö. (OPM:n tulostiivistelmä.)

Verkkohaastatteluun osallistuminen oli avoin kaikille. Tiedottamiseen käytettiin sähköpostilistaa sekä teemavuoden suomalaisilla sivuilla luovasti.fi sekä opetusministeriön nettisivuilla. Eri tahoja pyydettiin myös lähettämään tietoa eteenpäin. Sähköpostilista koostui lähes 700 osoitteesta, ja siihen kuului esimerkiksi Unescon toimikuntaa, yliopistoja ja am-

mattikorkeakouluja, taidetoimikuntia, EU-koordinaattoreita, maakuntien liittoja, järjestöjä, opetusministeriö- ja hallituksen listat, sivistysvaliokunnan, jne. Sähköpostilistan yksipuolisuus tulee ilmi taustamuuttujissa. Vastaajista yli 70 prosenttia työskenteli oppilaitoksissa, kouluissa tai julkishallinnossa, ja vastaajista suurin osa oli naisia. Taustamuuttujat käyvät ilmi seuraavasta taulukosta. Näin ollen kansalais-käsitteen käyttäminen on ongelmallista.

Lähtökohtanani vastauksien analysoinnille tutkielmassani on kuitenkin se, että ne on tuotettu poliittisten tekstien, asiakirjojen ja strategioiden ulkopuolella ja ne ovat vastaajien henkilökohtaisia mielipiteitä. Vastaukset annettiin myös nimettömänä, ja näin ollen vapaana esimerkiksi yhteisön yleisestä mielipiteestä. Tällä tarkoitan sitä, että esimerkiksi opetusministeriössä työskentelevä henkilö on voinut kirjoittaa verkkokyselyssä kriittisesti työpaikastaan, vaikka jokapäiväisessä työelämässä hän ei voisi sitä tehdä. Tästä huolimatta tulee kuitenkin huomioida se, että vastaajien taustamuuttujat tulevat esille verkkokyselyn vastauksissa, esimerkiksi yllättävän suuri osa vastauksista käsitteli luovuutta ja innovaatioita juuri instituutioiden ja kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmista. Julkishallinnon sekä kasvatuksen ja koulutuksen ulkopuolella työskenteleviltä olisi saattanut tulla täysin erilaisia vastauksia.

TAULUKKO 1: Osallistujat taustamuuttujien perusteella

SUKUPUOLI		%
nainen	329	64.5
mies	181	35.5
IKÄ		%
alle 20 vuotta	1	0.2
21-30 vuotta	105	20.6
31-40 vuotta	110	21.6
41-50 vuotta	125	24.5
50-60 vuotta	122	23.9
yli 60 vuotta	47	9.2
ROOLI		%
opiskelija / koululainen	57	11.2
työntekijä	90	17.6
asiantuntija	272	53.3
johdon edustaja	82	16.1
ei työelämässä	9	1.8
TAUSTAYHTEISÖ		%
julkishallinto	199	39
yritys	29	5.7
järjestö	67	13.1
oppilaitos / koulu	169	33.1
kulttuurialan organisaatio	27	5.3
yksityishenkilö	19	3.7

(Opetusministeriö, Fountain Parkin tulostiivistelmä)

Vastaaja johdatettiin kyselyyn seuraavalla esittelyllä:

*Sanoista tekoihin – Mitä tekoja tarvitaan luovuuden ja innovoinnin edistämiseksi?
Luovuus ja innovointi esiintyvät tavoitetasolla useissa tämän päivän strategioissa ja ohjelmissa. Vuosi 2009 on nimetty Euroopan unionin laajuisesti luovuuden ja innovoinnin teemavuodeksi. Sen tavoitteena on edistää elinikäisen oppimisen avulla luovuutta, joka on innovoinnin alkuvoima. Elinikäisen oppimisen välityksellä luovuus ja innovointi liittyvät siis jokaiseen meistä. Keräämme nyt verkkohaastattelulla toimijoiden oivalluksia luovuudesta ja innovoinnista. Tavoitteena on saada selville, miten luovuutta ja innovointia voidaan käytännössä todella edistää ja jakaa näitä hyviä käytäntöjä.*

Fountain Park Oy:n toteuttaman verkkokyselyn alussa vastaaja kertoi itsestään sukupuolen ja iän lisäksi roolinsa (opiskelija/koululainen, työntekijä, asiantuntija, johdon edustaja, ei työelämässä) sekä taustayhteisönsä (julkishallinto, yritys, järjestö, oppilaitos/koulu, kulttuurialan organisaatio, yksityishenkilö). Haastattelun alkuosassa osallistujia kannustettiin kertomaan omin sanoin, mitä tekoja luovuuden ja innovoinnin tukeminen heidän mielestään vaatii. ” *Mieti omasta näkökulmastasi. Yksi konkreettinen asia kerrallaan.*” Otsikkoon oli varattu tilaa enimmillään 60 merkkiä ja vastauksen täsmentämiseen 1500 merkkiä.

Seuraavassa osiossa kehoitettiin miettimään asioita eri näkökulmasta. ”*Ajattele mahdollisimman konkreettisesti ja tallenna yksi asia kerrallaan.*”. Aina tallentamisen jälkeen tekstiosion yläpuolelle tuli uusi ”ajatusvirike”. Seuraavat näkökulmat ilmestyivät vastaajille:

- 1) *Säästötalkoot.*
- 2) *Innovoidaan elämänlaatua.*
- 3) *Sanoista tekoihin.*
- 4) *Erehdyksistä opitaan.*
- 5) *Kädentaidot kunniaan.*
- 6) *Jokainen on luova omalla tavallaan.*
- 7) *Vieläkin rohkeampaa luovuutta!*
- 8) *Avoimet ovet tutkimuslaitoksessa.*
- 9) *Erilaiset tavat ja paikat oppia.*
- 10) *Että Suomi pärjäisi kansainvälisesti.*
- 11) *Haasteena luovuuden kulttuurin edistäminen.*
- 12) *Ennen kuin luonnonvarat ehtyvät*
- 13) *Luovasti ja innovoiden Euroopassa.*
- 14) *Yhteistyössä on voimaa.*
- 15) *Yrittäjyydelle on kysyntää.*
- 16) *Taide ja kulttuuri innovaatioiden lähteenä.*
- 17) *Rajapinnoilta monialaisia innovaatioita.*

Lopussa osallistujat arvioivat toistensa antamien näkemysten tärkeyttä ja miettivät, mitä olisivat itse valmiita tekemään asioiden edistymiseksi omassa ympäristössään. Annetuissa näkökulmissa käydään läpi teemavuoden tärkeimmät teemat luovuuden ja innovaatioiden lisäksi: yrittäjyys, ekologisuus, kilpailukyky, yhteistyö, tutkimukseen panostaminen ja luova itseilmaisu. Näkökulmat myös tukevat kyselyn ”lämmittelyvaiheen” kysymystä: ”*Alla*

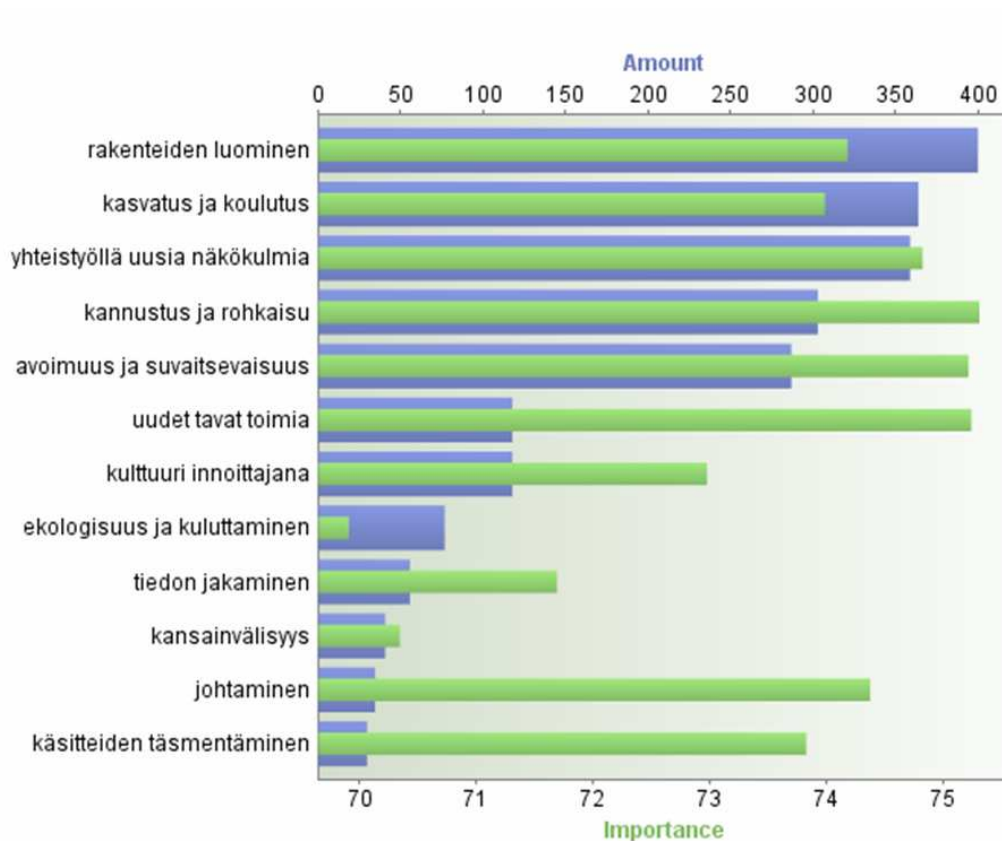
on luovuuden ja innovoinnin teemavuoden painopisteet Suomessa. Valitse niistä se, joka mielestäsi edistää parhaiten suomalaista luovuutta ja innovointia.

- 1) Edistää luovuutta ja innovointia tukevia toimintatapoja kouluissa ja oppilaitoksissa*
- 2) Tiivistää taidelaitosten, yritysten sekä koulujen, oppilaitosten ja korkeakoulujen yhteyksiä*
- 3) Levittää hyviä malleja ja käytäntöjä*
- 4) Tuoda esille luovuuden ja innovoinnin merkitystä eri-ikäisten ihmisten elämässä”*

Läpi kyselyn havaittavissa on siis vahvasti EU:n ja teemavuoden tavoitteet ja painopisteet. Itse käsitteet, luovuus ja innovaatiot, eivät vaikuta niinkään olevan keskiössä verrattuna teemavuoden tavoitteisiin, vaikka kyselyn aiheena on, miten luovuutta ja innovaatiota voitaisiin edistää. Tosin aikaisemmin mainitut kyselyn 12 näkökulmaa eivät ole myöskään konkreettiseen toimintaa ohjaavia vaan pikemminkin päinvastoin. Ne ovat iskulauseita, esimerkiksi ”kädentaidot kunniaan” ja ”yhteistyössä on voimaa”. Iskulauseista, joiden kanssa on helppo olla samaa mieltä, ei tule välttämättä konkreettisia ehdotuksia mieleen. Vastauslomakkeen muotoilu vaikuttaa sen analysointiin. Todennäköisesti vastaajat eivät kirjoittaneet vastauksiaan pelkästään omasta näkökulmastaan, koska useissa teemaluokitelluissa vastauksissa on valmiina annettu ajatusvirike. Toki vastaukset on rakennettu tietystä sosiaalisessa todellisuudessa, mutta näin ollen kontekstin merkitys on huomioitava. Annetut ajatusvirikkeet ovat todennäköisesti ohjanneet vastauksia, esimerkiksi virkkeeseen ”yhteistyössä on voimaa”, on luonnollisesti reagoitu kirjoittaen yhteistyöstä. Näin ollen emme voi tietää, olisiko vastaaja kokenut yhteistyön niin tärkeäksi osaksi luovuutta ja innovaatioita, jos ajatusvirikkeet eivät olisi ohjanneet häntä vastaamaan siihen.

Opetusministeriö on myös analysoinut vastauksia. Analyysivaiheessa kaikki esitetyt ajatukset oli luokiteltu tekstilouhintaohjelmistolla 12 teemaluokkaan niiden sisältämien sanojen avulla. Opetusministeriön analyysissä tärkeimmäksi nousivat luovuuden ja innovoinnin tukemisessa rakenteiden luominen ja kasvatukseen ja koulutukseen liittyvät asiat sekä yhteistyö. Opetusministeriön analyysi ei varsinaisesti liity omaan työhöni, mutta alla olevasta taulukosta on mahdollista nähdä, mitä asioita vastaajat ovat eniten käsitelleet näkemyksissään.

TAULUKKO 2: Teemaluokitellun aineiston mukaan määrällisesti ja tärkeimmäksi määritellyt teemat verkkokyselyn vastauksissa

(Opetusministeriö, Fountain Parkin tulostiivistelmä)

Omassa työssäni olen jakanut vastaukset kahteen osaan: ensinnäkin omiin mielipiteisiin, jossa osallistujia on pyydetty vastaamaan vapaasti ja konkreettisesti, mitä tarvitaan luovuuden ja innovaatioiden edistämiseksi, sekä toiseksi reaktioihin annettujen ajatusvirikkeiden pohjalta.

6.2 Diskurssianalyysi ja tulkintarepertuaarit

Olen käyttänyt aineiston tutkimusmenetelmänä diskurssianalyttistä lähestymistapaa, joka soveltuu hyvin erilaisten tekstien tuottamien merkitysten analysointiin. Tutkielman tehtävänä on tarkastella, miten luovuudesta ja innovaatioista puhutaan. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti kansalaisten mielipiteet, joita vertaan poliittisten asiakirjojen tuottamiin merkityksiin. Toisin sanoen tutkimuksessa tarkastellaan sitä, millaista sosiaalista todellisuutta kansalaiset tuottavat verkkokyselyn vastauksissaan. Diskurssianalyysi on nimenomaan sellaista kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimusta, jossa ana-

lysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen ym. 1999, 10).

Diskurssianalyysi on pikemminkin väljä teoreettinen viitekehys kuin selkeärajainen tutkimusmenetelmä, joka antaa tutkijalle mahdollisuuden erilaisten menetelmällisten sovellusten käyttöön ja tulkintojen tekoon. Tutkimuskohteena on siis sosiaalinen todellisuus, mutta myös tutkimus itsessään on osallisena sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Diskurssianalyysin tarkoituksena on tehdä aineistojen tarkkaan analysointiin perustuvia tulkintoja kielenkäytöstä (emt., 1999, 41, 234.) Diskurssianalyysissa aineiston asema on poikkeuksellisen korkea, sillä sen ajatellaan olevan tutkimuskohdetta eli sosiaalista todellisuutta itseään (emt., 2004, 49). Etusijalla on usein valmiit aineistot, sillä näin voidaan eliminoida tutkijan vaikutus tutkimusaineistoon (Eskola & Suoranta 1998, 199).

Diskurssianalyysin teoreettiset juuret ovat sosiaalisen konstruktionismin traditiossa, jossa kiinnostus kohdistuu kulttuurisiin merkityksiin ja yhteisen todellisuuden rakentumiseen (Jokinen ym.1999, 39, 54). Diskurssianalyysissa tavoitteena on etsiä sitä, miten merkityksiä tuotetaan tekstissä (Eskola & Suoranta 1998, 195). Käyttäessämme kieltä konstruimme eli merkityksellistämme ”kohteet”. Emme siis ainoastaan kuvaa asioita vaan ennen kaikkea merkityksellistämme maailmaa. Kieltä voidaan pitää erottelujen systeeminä, jolloin merkitykset rakentuvat suhteessa toisiinsa ja ne vaihtelevat riippuen sosiaalisista ja institutionaalisista puitteista. Diskurssianalyysissa nähdään, ettei ole olemassa vain yhtä kielisysteemiä, vaan useita kielenkäytössä jatkuvasti uusiutuvia ja rakentuvia merkityssysteemejä. Ne rakentuvat osana erilaisia sosiaalisia käytäntöjä. Merkityssysteemien kirjo tarkoittaa sitä, että sosiaalinen todellisuus hahmottuu moninaisena eli useiden rinnakkais-ten tai keskenään kilpailevien systeemien kenttänä, jotka merkityksellistävät maailmaa, sen suhteita ja prosesseja eri tavoin. (Jokinen ym. 1999, 67; 2004, 18–19, 21, 24.)

Erilaiset merkityssysteemit eivät kuitenkaan rakenna sosiaalista todellisuutta itseriitteisesti, vaan ne määrittyvät suhteessa toisiinsa. Tätä kuvataan interdiskursiivisuuden tai tekstuaalisuuden käsitteellä, jolla tarkoitetaan sitä, että diskurssit eivät ole itseriittoisia, vaan niihin on integroitunut elementtejä toisista diskursseista. Kaikki kirjoitetut ja puhutut tekstit viittaavat siis aina toisiin teksteihin. (Fairclough 1995, 135, Jokinen ym. 2004, 28, 102.)

Merkityssysteemejä kutsutaan diskursseiksi. Ne ovat verrattain eheitä säännönmukaisten

merkityssuhteiden systeemejä, jotka rakentuvat, uusiutuvat ja muuntuvat sosiaalisissa käytännöissä mutta jotka samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta. Myös ei-sanallisia tekoja voidaan tarkastella merkityksellisinä. Diskurssit eivät ole analyysin raakamateriaalia vaan tutkijan tulkintatyön tuloksia. Analyysin raakamateriaalina olevaa aineistoa on esimerkiksi teksti. Diskurssianalyysia koskevassa kirjallisuudessa on toisinaan käytetty käsitettä tulkintarepertuaari diskurssin käsitteen synonyymina tai läheisenä sukulaisena. On sanottu, että diskurssin käsite sopii parhaiten ilmiöiden historiallisuuden tarkasteluun sekä valtasuhteiden ja institutionaalisten käytäntöjen analysointiin. Tulkintarepertuaarin käsite on kulunut käytössä diskurssin käsitettä vähemmän. Sen käytön katsotaan soveltuvan erityisesti arki-kielenkäytön vaihtelevuuden ja rikkauden tutkimiseen. Käsitteen valintaa olennaisempaa on kuitenkin se, että käsitteet määritellään selkeästi kussakin tutkimuksessa. (Jokinen ym. 2004, 26–29.)

Diskurssianalyysissa ei tulkita itse diskursseja vaan selitetään tai tulkitaan sitä, miten ne aktualisoituvat (tulevat todellisiksi/läsnä oleviksi) erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Analysoitavaa toimintaa tarkastellaan tietyssä ajassa ja paikassa, johon myös tulkinta pyritään suhteuttamaan. (Jokinen ym. 2004, 20–30.) Diskursseja tuotetaan, uusinnetaan ja muunnetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä, siksi kontekstin huomioiminen on iso osa diskursiivista tutkimusta. Usein tärkeää on myös huomioida lause- ja episodikonketti sekä vuorovaikutuskonteksti mutta myös kulttuurinen konteksti. Myös tutkimukseen liittyvät reunaehdot, jotka ovat olennaisia tutkittavan aineiston tuottamisen kannalta, tulee huomioida. (emt., 1993, 29–35.)

Jokinen ja Juhila hahmottavatkin diskurssianalyttisen tutkimuksen kolmiona, jonka kärkinä ovat merkitykset, kommunikatiivisuus ja kulttuurisuus. Kärjet nähdään toisiinsa kietoutuneita. Niin kulttuurisuus kuin merkityksetkin rakentuvat ihmisten välisessä kanssakäymisessä, siksi diskurssianalyysillä ei pyritä tekstin rakenteen tai ”puhtaan vuorovaikutuksen” analysoimiseen. Diskurssianalyttistä tutkimusta voikin lähestyä käyttämällä apuna karttaa, jossa erottuu neljä ulottuvuusparia metodin sisäisten painotusten mukaan: tilanteisuus – kulttuurinen jatkumo, merkitykset – merkitysten tuottamisen tavat, retorisuus – responsiivisuus, kriittisyys – analyttisyys. Tutkimuksen painopiste voi asettua edellä mainittujen janojen jompaankumpaan päähän kuin sen keskellekin tutkimuksesta riippuen. (Jokinen ym. 1999, 54–57.)

Diskurssianalyysi antaa tutkijalle mahdollisuuden erilaisten menetelmällisten sovellusten käyttöön ja tulkintojen tekoon. Analysoinnissa voidaan esimerkiksi keskittyä valtasuhteisiin, retoriikkaan, vuorovaikutukseen tai kielen käytön vaihtelevaisuuteen. Tässä tutkimuksessa käytän jälkimmäistä, jota kutsutaan brittiläiseksi suuntaukseksi, jossa tulkitaan sosiaalisen todellisuuden moninaisuutta ja toiminnan vaihtelevaisuutta. Lähtökohtana analyysilleni on moniääninen, vaihteleva ja välillä ristiriitainenkin kielen käyttö, jonka avulla tuotetaan erilaisia funktioita. Funktioilla tarkoitetaan kaikkia niitä seurauksia, joita kielen käytöllä voi olla. Ne voivat olla tarkoituksellisia, huomaamattomia kuin tilannekohtaisia tai ideologisesti kauaskantoisiaakin. Kielen käytön vaihtelevaisuus on tulkittavissa suhteessa eri merkityssysteemeihin (siis diskursseihin tai tulkintarepertuaareihin), joihin toimija kulloinkin tukeutuu sekä koko ajan muuntuviin vuorovaikutustilanteisiin, joissa kielen käytön funktiot kulloinkin tuotetaan (Jokinen ym.1993, 48–49).

Diskurssi-käsitteen sijaan käytän analyysissä tulkintarepertuaarin käsitettä, koska se soveltuu erityisesti arkisen kielenkäytön vaihtelevuuden ja rikkauden tutkimiseen. Repertuaarin käsitettä ovat käyttäneet esimerkiksi brittiläisessä diskurssianalyttisessä perinteessä Parker (1999, 2002), Potter (1996) ja Potter ja Wetherell (1987). Jälkimmäistä lainaten: ”Tulkintarepertuaarit määritellään yleensä verrattain ristiriidattomiksi kielenkäytön alueiksi, jotka muodostavat omia merkitys- tai termisysteemejään. Merkkinä repertuaarin läsnäolosta on samansukuisten kielikuvien tai puhetapojen käyttö, sillä repertuaarin termit ovat usein johdettuja yhdestä tai useammasta avainvertauskuvasta.” (Jokinen ym. 1993, 112, Wetherell & Potter 1988, 172.)

Repertuaarit koostuvat rajallisesta määrästä termejä, joita kuuluu käyttää tietyn tyylin ja kieliopin mukaisesti. Ne ovat keskenään ristiriitaisia ja vaihtoehtoisia, mutta sisäisesti suhteellisen johdonmukaisia. Suoninen lainaa Potteria ja Wetherellia, joiden mukaan ne koostuvat ilmiöiden luonnehdinnassa ja arvottamisessa toistuvasti käytetyistä käsitteistä ja metaforista, jotka muodostavat eräänlaisen termisysteemin tai sanakirjan: niitä käytetään tietyn tyylin tai kieliopin mukaisesti. Repertuaarit saattavat olla johdettuja yhdestä tai useammasta avainmetaforasta tai kielikuvasta, ja ne voivat olla tunnistettavissa tietynlaisesta puhe- tai ilmaisutavasta. (Jokinen ym.1993, 111–112.)

On tärkeää huomioida, etteivät diskurssit tai repertuaarit maailmassa tai aineistoissa ole valmiina vaan ne ovat aina tulkintoja. Tutkija analysoi ja tulkitsee moninaista puhe- ja

tekstiavaruuttamme ja toiminnassa ja prosesseissa esiin tulevia puhetapoja muodostaen runsaasta varannosta ikään kuin ytimekkäämpiä tiivistyksiä. Diskurssianalyysissä on kyse hieman samasta asiasta kuin teemoittelussa tai tyypittelyssä, mutta huomio on temaattisten ja substantiaalisten sisältöjen sijaan siinä, *miten* kieltä käytetään ilmaisemaan asioita ja *miten* asioita ja ilmiöitä tuotetaan. Huomio kohdistuu siis asioiden ymmärrettäväksi tekemiseen ja tuottamiseen kielenkäytön avulla; miten kieltä käytetään, miten sen kanssa toimitaan. Diskurssianalyysi ei kuitenkaan tarjoa merkityssystemien jäsentämiseen mekaanisesti noudatettavissa olevaa tekniikkaa, siksi tutkijan on tarpeen raportoida yksityiskohtaisesti ja perustella suhteessa tutkimustehtäväänsä ne logiikat, joilla hän konstruoi kulloinkin aineistostaan merkityssystemejä. (Jokinen ym.1993, 28, 60.)

Analyysin diskurssianalyttisellä kentällä voi aloittaa esimerkiksi pohtimalla jo aiemmin mainittua diskurssianalyttisen tutkimuksen karttaa suhteessa omaan tutkimukseen. Koska tutkin verkkokyselyä, joka on toteutettu tietyin reunaehdoin ja tiukasti rajatusti tietyssä ajassa ja paikassa, voidaan tutkimuksen painopisteen ajatella olevan merkitysten tilanteisen rakentamisen tarkastelussa, siis tilanteisuudessa eikä kulttuurisessa jatkumossa. Näin myös siksi, että verkkokyselyn kysymykset ja ohjeistaminen määrittävät vastauksia paljolti. Toisen ulottuvuusparin janalla, merkitykset ja merkitysten tuottamisen tavat, tutkimukseni sijoittuu keskivaiheille, koska kiinnostukseni kohdistuu sekä sisältöön eli merkitysten tuottamiseen mutta myös muotoon, siis miten merkityksiä tuotetaan. Kysyn aineistoltani mitä ja miten kysymyksiä. Retorisuus ja responsiivisuuden janalla tutkimukseni sijoittuu myös keskivaiheille. Retoriikassa tarkastellaan vakuuttelua, jota esiintyy myös verkkokyselyn vastauksissa: vastaajat ovat pyrkineet näkemyksillään vaikuttamaan esimerkiksi opetukseen ja erilaisiin toimintamalleihin liittyen luovuuteen ja innovaatioihin. Toisaalta vastauksissa on havaittavissa myös responsiivisuus, tietynlainen keskustelu kysymysten ja ajatusvirikkeiden kanssa. Monet vastauksista olivatkin lähellä puhekieltä. Kriittisyyden ja analyttisyyden janalla kallistun jälkimmäiseen. Analyttisessä diskurssianalyysissä sitoudutaan tiukasti aineistolähtöisyyteen. Tutkijan tavoitteena on olla mahdollisimman avoin aineistolle ja sieltä löytyville jäsenyksille, kun taas kriittisen diskurssianalyysin tavoitteena on yleensä oletus joidenkin alistussuhteiden olemassaolosta.

Diskurssianalyysissä on tärkeää huomioida myös tutkijan positio. Mielessä on hyvä pitää ajatus siitä, että myös analyysin tekijän työ on luonteeltaan samanlaista kuin toiminta, jota hän tutkii. Myös minä siis puhun, kirjoitan ja samalla tuotan sosiaalista todellisuutta. (Jo-

kinen ym. 1999, 201). Analysoidessaan suoria sitaatteja teksteistä tutkija rakentaa niille diskurssianalyttisen kehyksen, ja ne tulevat sijoitetuksi uudenaikaiseen vuorovaikutukselliseen yhteyteen tutkimusraportissa. Analyysissa tulkitsija nojaa siis vahvasti aineistoon, sillä analyysin vihjeiden on löydettävä sieltä. Siitä huolimatta aineiston voi saada puhumaan monilla kielillä. Siten ainoastaan aineisto ei puhu tutkijalle, vaan tutkija puhuttaa sitä valitsemansa lähestymistavan kautta. Tulkitsija voi tehdä analysoimastaan aineistosta perusteltuja tulkintoja, mutta hänellä ei ole välineitä auktorisoida yhtä (omaa) tulkintaa ylitse muiden. (emt., 212–213, 230.)

Tutkimuksessani olen kokenut olevani pääasiassa tulkitsijan roolissa. Analyysiin tulee siis suhtautua avoimesti ja samalla tiedostaen, että siitä voi tehdä lukuisia erilaisia tutkimuksia ja havaintoja. Eräs tapa ymmärtää tutkijan ja aineiston välistä vuorovaikutusta on lähteä purkamaan sitä tutkijan oman subjektiivisuuden kautta (Jokinen ym. 1999, 212). Omalta osaltani on tärkeää tiedostaa, että luovuus ja innovaatiot eivät ole suinkaan minulle uusia asioita. Olen työskennellyt EU-ympäristössä puoli vuotta ja osallistunut esimerkiksi Euroopan komission ja parlamentin seminaareihin. Yliopisto-opinnoissani olen käsitellyt taidekasvatuksen parissa jo aiemmin luovuutta. Minulle on siis eri lähtökohdat tutkittaviin asioihin kuin vaikkapa kaupan alalla työskentelevällä henkilöllä. Aluksi minun olikin vaikeaa etäännyttää itseni esimerkiksi taidekasvatukseen liittyvästä luovuuden käsityksistä ja EU-jargonin tuottamisesta.

7 TULOKSET: PUHUVATKO KANSALAISET INNOVAATIOKIELTÄ?

Aineiston analyysissä lähdin liikkeelle lukemalla läpi verkkokyselyn 13 teemaluokkaan opetusministeriön jaottelemat vastaukset. Tämän jälkeen luin vastauksia, jotka oli annettu ajatusvirkkeiden pohjalta, sekä vastauksia, joissa osallistujia pyydettiin kertomaan omin sanoin, mitä tekoja luovuuden ja innovoinnin tukeminen heidän mielestään vaatii. Useamman kerran aineistoja lukiessani huomasin kuitenkin, että molemmissa aineistoissa (siis vapaissa vastauksissa ja ajatusvirkkeiden pohjalta annetuissa) oli havaittavissa merkityssysteemejä eli tulkintarepertuaareja. Näin ollen en kokenut analyysissä tarpeelliseksi jaotella vastauksia kysymyksen asettelun mukaan, vaan olen tehnyt analyysin käyttäen koko aineistoa poimien esimerkkisitaatteja vapaasti. Tulosten raportoinnin yhteydessä oleviin aineistositaatteihin olen lisännyt kuitenkin ajatusvirkkeen/kysymyksen, joissa sitaatti esiintyy. Näin olen pyrkinyt tekemään analyysityöstäni läpinäkyvää. Sitaatit toimivat myös tulkintojeni tukena sekä havainnollistavat käyttämäni aineistoa. Sitaattien avulla lukija voi seurata tulkintaprosessia ja tehdä myös omat tulkintansa.

Tulkintarepertuaarien rajaamisessa, nimeämisessä ja määrittelyssä hyödynsin aiemmin käsiteltyä tutkimuskirjallisuutta ja poliittisia asiakirjoja. Verkkokyselyaineistoon tutustuessani ja sitä tulkitessani huomasin, että vastausten tulkinnassa on havaittavissa voimakkaasti kaksi päälinjaa: toisen lähtökohtana on perinteisempi käsitys luovuudesta, toisen taas innovaatiopuhe. Ensimmäistä käsittelen nimellä luovuusrepertuaari, johon liittyy vahvasti romanttinen ja lapsilähtöinen näkökulma, jälkimmäistä kutsun taas innovaatiorepertuaariniimikkeellä, joka pohjaa hallinnolliseen ja yhteiskunnalliseen näkökulmaan. Näiden kahden lisäksi olen tuottanut vastauksista kaksi muuta repertuaaria. Toinen keskittyy instituutioihin, kasvatukseen ja koulutukseen. Näkökulma luovuuteen ja innovaatioihin on siis rakenteellinen ja hallinnollinen. Neljäs repertuaari on nykyaikaan ja muutoksiin keskittyvä. Luovuudelle ja innovaatioille vaaditaan yllättävän monissa eri vastauksissa aikaa ja tilaa. Nykyaika nähdään kiireisenä, median syövyttävänä. Seuraavaksi tarkastelen kutakin repertuaaria yksitellen, kiinnittäen huomiota merkityksiin ja merkitysten tuottamisen tapoihin, tekstin funktioihin.

7.1 Luovuusrepertuaari

Luovuusrepertuaari on herkimmin havaittava ilmaisumuoto vastauksissa. Ehkä siksi, koska tämän repertuaarin vastauksissa käytetään eniten samoja suhteellisen voimakkaita metaforia ja sanastoa. Useissa vastauksissa keskiössä on lapsi, ”vapaus kasvaa”, leikkimisen tärkeys ja tarpeellisuus, yksilöllisyys sekä mielikuviutus.

”Lannistettu, tasapäistetty, koneiston vaatimuksiin alistettu ihminen ei ole luova. Luova ihminen on sellainen, jolle on annettu lapsuudessaan ja aikuisuudessa mahdollisuus toteuttaa omia lahjojaan ja taipumuksiaan. Tässä piilee todellisen luovan ja tehokkaan kulttuurin ydin. Omenapuu ei tee persikkaa vaikka kuinka sitä opettaisi. Mutta pieni persikantaimi voi kasvaa reheväksi ja hyväksi persikkapuuksi jos sitä hoidetaan hyvin ja ravitaan oikein.” (Haasteena luovuuden kulttuurin edistäminen)

Inkeri Sava on kutsunut puhetapaa ”luomisen metaforina”, jotka pohjaavat 1900-luvun alkupuolella syntyneistä näkemyksistä vapaasta luovasta itseilmaisusta ja lapsikeskeisestä ajattelusta. Kasvatuksen tuli perustua oppilaan yksilöllisten tarpeiden ja tunteiden kiinnostuksen, valmiuksien sekä persoonallisuuden kunnioitukselle. ”Lapsi oli kuin kukannuppu. Kasvatuksen tehtävänä oli luoda kukkaan puhkeamiselle suotuisat olosuhteet. Kasvattaja oli puutarhuri”, kuvaa Sava ajattelutapaa. (Sava 2007, 24.) Puutarhuri, kukkimiseen ja luontoon viittaavat metaforat toistuvatkin useissa vastauksissa. Muun muassa Cizekin ja Lowenfeldin ajatukset ovat havaittavissa näkemysten taustalla. Esimerkiksi käsityksissä, joiden mukaan lapsi ei tarvitse luovaan toimintaansa aikuisen ohjausta ja aikuisten vaikutus saattaa olla jopa vahingollinen. Tämän repertuaarin vastauksissa oli käytetty myös eniten puhekielisyttä ja ilmeikkäitä kirjoitusasuja, esimerkiksi huutomerkkejä ja ajatuksen virtaa.

”Luovuus pulppuaa suurimmalla voimalla, mutta ilman suuntaa ja jalostuneisuutta, pienessä lapsessa. Kasvatuksella, opetuksella ja koulutuksella tätä luovuutta joko tuetaan tai tukahdutetaan, sille joko annetaan suuntaa ja välineitä kehittyä tai sen annetaan tyrehtyä. Ilman määrätietoista vaalimista luovuus ei juurikaan kukoista tai se kukoistaa vain harvojen tai todella harvojen ns. ”lahjakkaiden” ihmisten toiminnassa. Luovuus voidaan perustellusti yhdistää lapsuuteen, lapsenmielisyteen, leikkiin, leikillisyyteen ja -taiteeseen. Taide, taiteen tekeminen monipuolisesti, maalaaminen, piirtäminen, musisointi, laulu,

tanssi, runous jne. tukevat ihmisen kokonaisvaltaista kasvua, kehittävät hänen ilmaisukykyään, jalostavat hänen tunne-elämänsä ja ylipäänsä tarjoavat hänelle välineitä päästä yhteyteen tunnemaailmansa ja luovuutensa lähteiden kanssa.” (Mieti omasta näkökulmastasi)

Luomisen metaforilla Sava viittaa myös psykoanalyttisiin teorioihin. Hän viittaa laajemmin hyväksytyyn luovuuden määritelmään, jonkin uuden ja omaperäisen oivalluksen syntymään. Koska ”Jumala loi ihmisen omaksi kuvakseen”, ihminen pyrkii tai pystyy olemaan myös uuden luoja, tuottamaan jotain täysin uutta tai uudenlaisia muunnelmia. Metaforaan liittyy myös vahvasti ”käsillä tekeminen” ja luova ongelmanratkaisu. Kädentyöt, esimerkiksi neulominen, kutominen ja aikaisemmassa yllä olevassa lainauksessa piirtäminen ja maalaus, koetaan taitona sekä mielikuvituksen rikkautena. Luovassa ongelmanratkaisussa ongelmaa ei oteta pois vaan sen merkitys luodaan uudelleen. Taito mainitaan peruskoulun opetussuunnitelmassakin kuvataidekasvatuksen yhdeksi tavoitteeksi. (Sava 2007, 30–32.)

”Ihminen on siitä kummallinen otus, että sormet on saatava ”peliin”. Kun me usein pohdimme koulussa sitä, mistä kummasta se kultakivi oikein löytyy, joka saa nuoren innostumaan....yksi ehdotus on siinä, että ”käsitlemme käsillä käsittämättömiä”. Me olemme innostuneet rakentamaan kaikenlaisia pienoismalleja. Ette usko, mikä maailma on avautunut sitä kautta! Olemme rakentaneet laivoja...olemme rakentaneet historian taistelukenttien pienoismalleja...olemme rakentaneet Betlehemin...olemme rakentaneet lentokoneitten pienoismalleja...autotalleja, navettoja, miettineet fysiikan lakeja katapulttien tehokkuudella... kitkan merkitystä...maailman meriä? Ja kaiken taustalla onnistumisen ilo ja yhteisöllisyyden löytäminen...Ihmettelyn taito ja leikkimieli.” (Erilaiset tavat ja paikat oppia)

”Luovassa ongelmanratkaisussa ei ole yhtä oikeaa ratkaisua eikä toimintatapaa. Siksi kaikkien kukkien pitäisi antaa kukkia.” (Jokainen on luova omalla tavallaan)

Luovuusrepertuaarissa sisällön ja muodon voidaan ajatella kohtaavan. Kieltä käytetään eläytyen, rönsyillen, huudahduksenomaisesti, ja sitä voisi luonnehtia myös luovaksi verrattuna vaikkapa asiakirjojen teksteihin. Vastaanottaja voi helposti nähdä puhujan mielessään, innostuneen, luovuudelle ja itseilmaisulle omistautuneen henkilön. Muoto tukee sisältöä, jonka tarkoituksena on vakuuttaa vastaanottaja vapaan itseilmaisun, luovuuden tärkeydestä osana ihmisyyttä.

”Jokaisessa ihmisessä on luovuutta, mutta kontrolloivat kasvatus- ja opetusmenetelmät onnistuvat tukahduttamaan sen n. 8 ikävuoteen mennessä, sanovat tutkijat, kuten Howard Gardner. Siksi on tärkeää aloittaa luovuuden vaaliminen jo lasten neuvoloista opastamalla myös vanhempia, ja sen jälkeen erityisesti luomalla uusia koulukulttuureita joissa ymmärretään laajasti luovuuden merkitys ihmisen kasvulle, kehitykselle ja hyvinvoinnille.” (Jokainen on luova omalla tavallaan)

Luovuusrepertuaarissa innovaatiot häivytetään ikään kuin taka-alalle. Ne tiedostetaan osana nykyaikaa ja luovuuden jatkumona mutta ei lainkaan itsetarkoituksena tai edes tärkeänä osana luovuutta. Monissa vastauksissa painotetaan, että kaikki ihmiset ovat luovia, ja että luovuus pitää löytää. Sen sijaan luovuuteen ja innovaatioihin ei voi opettaa.

”...Oppiminen lähtee aina yksilön omista lähtökohdista - ei toisen. Keinot ovat rajattomat! Pyrin löytämään tien nuoren aitoon kohtaamiseen. Tavoitteena on ilon löytäminen oppimiseen. Innostava opetus johtaa innovaatioihin oppilaan ajattelussa ja teoissa. Pitää vain luoda ILMAPIIRI, jossa luovuus voi kasvaa ja kukkia. Mikään ei kasva - jos ilmapiirissä on ahdistavia tekijöitä. Nuuskikaa koulunne oppimisilmapiiriä! Se kertoo - asuuko koulussa luovuus, leikki ja ilo?” (Mieti omasta näkökulmastasi)

7.2 Innovaatiorepertuaari

Identifioimani innovaatiorepertuaari muodostaa edellä kuvaillulle puhetavalle melkein pä vastakohdan. Sanasto pohjautuu alussa kuvailemaani innovaatiopuheeseen joko sitä tukien tai vastarintaa korostaen. Kielen käyttö on erilaista verrattuna luovuusrepertuaariin, innovaatiopuheen termien ja sanaston voidaan siis ajatella olevan osittain omaksuttu innovaatiorepertuaarissa.

”...julkisen ja yksityisen sektorin yhteistyö on nähdäkseni keskeisimpiä tekijöitä ja juoksuttajia luovuuden ja innovoinnin rakentamisessa. Perinteisesti sillä on tarkoitettu uudentyyppistä (vrt. technology-push, market-pull), innovaatioprosessia, jossa nojataan yritysten/toimialan - julkisen sektorin/kehittäjien - akatemian/tutkimuksen ja koulutuksen vuorovaikutukseen. Viime vuosina (mm. Pohjoismaissa) triple on edennyt tetraan (+ käyttäjät: asiakkaat, paikalliset asukkaat ym.) tai jopa pentaan (vapaaehtoissektori, urheilusektori jne.) eli viidennelle tasolle. Pitkästi Suomen luovuutta ja innovointiosaamista (tietyillä

aloilla ja sektoreilla) voidaan perustella juuri tämänkaltaisen lähestymistavan omaksumiselle. Samalla tällainen, jo pelkästään PPP (Public-Private Partnership), on äärimmäisen haastavaa yhteensovittamisen ja innovoinnin rakentamisen kannalta...” (Mieti omasta näkökulmastasi)

Käsitteisiin, luovuuteen ja innovaatioihin, suhtaudutaan eri tavoin. Kun luovuusrepertuaarissa kaikki olivat luovia, joita täytyi ”kitkeä ja kasvattaa”, innovaatiorepertuaarissa taitoja voidaan ”opettaa, kehittää ja tuottaa”. Myös tekstin funktiot ovat erilaisia. Luovuusrepertuaarissa keskityttiin enemmän perustelemaan luovuuden tarpeellisuutta ja kuvailemaan sitä henkisellä tasolla. Innovaatiorepertuaarissa vastaukset keskittyivät enemmän konkreettisiin ehdotuksiin.

”Luovuuden mittaaminen on vaikeaa. Usein ihmiset ohjaavat itseään vastauksiin, tietävät mitä tulisi vastata, jotta saisi ”luovan paperit”. Luovuus liittyy usien kuitenkin sallivuuteen, asenteeseen ja asioiden yhdistelykykyyn sekä elämyksiin. Voiko oluovuus living lab olla vastaus? Tämä mm. testauksena (eri tilanteita ja ihmisten käytöksen seuraaminen tässä) sekä leikkipaikkoina lapsille, jotta saadaan kehitettyä heidän luovuutta ...” (Mieti omasta näkökulmastasi)

Monet luovuuden ja innovaatioiden temavuoden 2009 tavoitteista toistuvat vastauksissa. Esimerkiksi ajatuksissa, joissa käsitellään koulujen ja yritysten ja muiden alojen tarvetta nykyistä tiiviimmälle yhteistyölle, painotetaan innovaatioympäristöjä ja teknologiaa, koulutusjärjestelmiä ja yrittäjyyttä. Kilpailu, yrittäjyys ja tuotteistaminen nähdään osana luovuutta ja innovaatiota.

”Innovaatiotoiminnan ja yrittäjyyden kehittäminen Suomessa. Tämä asia on unohdettu suomalaisessa yhteiskunnassa, eli koululaisille ja opiskelijoille tarjottava riittävästi tietoa ja kokemuksia liittyen keksintö- ja innovaatiotoimintaan sekä tarjottava yrittäjyyskasvatusta ja -koulutusta.” (Erehdyksistä opitaan)

”kouluille luovuusstrategia, jossa ohjeistettaisiin kehittämään luovan toiminnan iltapäiviä. koulujen välinen kilpailu, kannustimet ja myönteinen julkisuus johtavat väistämättä parempiin tuloksiin. jotta idea ei tyssää opettajien/oa:n vastutukseen, pitää luova ip-

toiminta pitää erillään perusopetuksesta. resurssoinnissakin pitää käyttää luovuutta. ei välttämättä tarvita ollenkaan paljon rahaa, mutta kylläkin organisointikykyä ja -halua.”

(Yhteistyössä on voimaa)

”Osaaminen tulisi osata konkretisoida ja markkinoida ulos, niin että se voitaisiin peremminkin konkretisoida ja hyödyntää maailmalla. Osaamisen ei aina tarvitse olla kädentaitoja vaan myös mitä muuta tahansa. Osaajia tulisi kouluttaa innovoimaan sitä, miten omaa ammattitaitoa voisi käyttää nykyistä laajemmin hyväksi ja mitä uutta osaamista voisi syntyä yhdistämällä sitä ennakkoluulottomasti muiden alojen osaajien kanssa.” (Kädentaidot kunniaan)

”Koska Suomi on pieni maa, jossa ihmisresursseja on niukasti, ne ihmisresurssit, jotka meillä on, tarvitaan tehokkaasti käyttöön. Tämä edellyttää sitä, että kaikki ihmiset pidetään mukana yhteiskunnan kehityksessä eikä ketään syrjäytetä. Tarvitaan siis sellaista yhteiskunnallista tasa-arvoa, oikeudenmukaisuutta ja tulonjakoa, joka mahdollistaa sen, että ihmisresurssimme saadaan tehokkaasti käyttöön.” (Mieti omasta näkökulmastasi)

Innovaatiorepertuaarin vastauksissa tiedostetaan siis innovaatiopuhe sekä EU:n toimintamallit ja käytännöt, esimerkiksi erilaiset rahoitukset ja hankkeet. Monissa vastauksissa luovuus ja innovaatiokyky nähdään nykyajan ja tulevaisuuden hyvinvoinnin turvaajana.

”Pitää katsoa maailmaa avoin mielin, ideoita seuraten, synnyttäen ja kokeillen. Liian moni hyvä innovaatio on tyrmätty heti alkuun- ” eihän tusta tule mitään, emmehän ole sellaista koskaan nähneet emmekä tehneet! Mikäli esim projekti ideaa voi muokata kokonaisuksiin sopivaksi tämä helpottaa ankkuroitumista tavoiteryhmään tai tavoiteympäristöön. Yhteisöllisyyden vahvistaminen idean ympärille on varteenotettava menestystekijä. Tapahtumilla joiden konsepti koskettaa, on selvä, yksinkertainen ja helposti toteutettava ei ole rasite, vaan rohkaisee ja innoittaa toistuvaan toteuttamiseen, esim Muinaistulien yö (vsta 1992). EU rahoitus on kasvattanut innovaattiseen ajatteluun!” (Mieti omasta näkökulmastasi)

”Sen tyyppiset eurooppalaiset Comeniushankkeet kuin ensi syksynä useissa suomalaisissa kouluissa/päiväkodeissa alkava Storytelling-hanke, rakentavat yhteiseurooppalaista luovaa, innovoivaa pedagogiikkaa. Pohjana kansallinen kulttuuri tarinoineen, kokemuksena

kansallisten kulttuurien yhteiset juuret menneiden sukupolvien tarinoissa ja lopputulemana tämän päivän lasten yhteiset uudet tarinat” (Luovasti ja innovoiden Euroopassa)

7.3 Instituutiorepertuaari

Yllättävän monissa vastauksissa luovuutta ja innovaatiota käsiteltiin instituutioiden kautta, kuten esimerkiksi kasvatuksen ja koulutuksen näkökulmasta. Identifioimassani instituutiorepertuaarissa tuleekin muistaa, että vastaajista yli 70 prosenttia ilmoitti työskentelevänsä julkishallinnossa tai kouluympäristössä. Luonnollisesti he siis peilaavat käsitteitä oman asiantuntijuutensa ja kokemustensa kautta.

Instituutioilla tarkoitetaan yleensä vakiintuneita tapoja hoitaa jokin yhteiskunnallinen tehtävä yhteistoiminnassa. Sosiaaliset instituutiot ovat normien ja rooliodotusten säätelemiä toiminnan ja käyttäytymisen kokonaisuuksia, jotka ovat jokseenkin pysyviä ja täyttävät yhteiskuntaelämän kannalta tärkeitä tehtäviä. Institutionaaliset toimintavaltuudet määritellään ja rajataan instituution tehtävän ja toimijoiden asemien mukaan. Instituutioita toimintajärjestelmänä edustavat esimerkiksi koululaitos, oikeuslaitos, yliopistolaitos tai sairaalalaitos. (Ahponen 2009). Instituutioilla voidaan tarkoittaa myös esimerkiksi kulttuurisia käyttäytymismalleja, mutta tässä analyysissä käsittelen instituutioita juuri laitosten, julkisten organisaatioiden, näkökulmasta.

Instituutiot tarkoittavat suurimassa osassa verkkokyselyn vastauksia kasvatusta ja koulutusta, mutta esimerkiksi myös taidelaitokset ja työorganisaatiot huomioidaan. Instituutiorepertuaari yhdistää kaksi aikaisempaa repertuaaria. Diskurssianalyysissä tuleekin muistaa, että repertuaarit eivät ole toisiaan poissulkevia vaan usein päällekkäisiä. (Jokinen ym. 29). Vastauksissa tiedostetaan vahvasti innovaatiopuhe suhteessa instituutioihin, esimerkiksi millaisia vaatimuksia ja tavoitteita nykyään näille asetetaan. Samalla useissa vastauksissa on kuitenkin havaittavissa vastarintaa, esimerkiksi rakenteiden ei koeta tukevan luovuutta oikealla tavalla. Vastauksissa on siis havaittavissa myös luovuusrepertuaari, ajatus vapaasta ja itseilmaisuun liittyvästä luovuudesta.

”Luovuutta on valtavasti ympärillämme. Tosi on: Jokainen ihminen on luova. onko käynyt niin, että luovuutta on ryhdytty teoretisoimaan, järjestämään ja luokittelemaan ja näin luovuuden kukoistumahdollisuudet on rajattu minimiin. Ainakin pienet lapset ovat tavatto-

man luovia ja kun ne on koulussa puoli vuotta, heidän luvat ideansa ja luvuusmyllynsä on lakannut toimimasta. Mitä koulu tekee? meidän pitäisi tässä asiassa olla hereillä enemmän ja hyväksyä eri tavoilla, taidoilla, tasoilla, tiloissa olevat luovat, ihmiset ja ideat.” (Jokainen on luova omalla tavallaan.)

Repertuaarin vastauksissa instituutioilla nähdään olevan suuri vaikutus kansalaisten luovuuteen ja innovaatiokykyyn. Tämän repertuaarin vastauksissa tulevat selvimmän ilmi vastaajien taustamuuttajat: kasvatus, koulutus ja yhteiskunnan rakenteet koetaan erittäin tärkeänä osana ihmisen elämää. Vastauksia läpi käydessäni myös huomasin, että suurin osa niistä on kirjoitettu verkkokyselyn alussa, jossa pyydettiin kertomaan omasta näkökulmasta, kuinka luovuutta ja innovaatioita voitaisiin edistää. Ajatusten ja näkökulmien voidaan siis ajatella edustavan vahvasti osallistujien omaa näkökulmaa, jos niitä verrataan verkkokyselyn ajatusvirikkeiden pohjalta kirjoitettuihin vastauksiin. Kun luovuusrepertuaarissa käytettiin paljon eläviä metaforia ja innovaatiorepertuaarissa innovaatiopuhetta, niin instituutiorepertuaarissa merkityksiä tuotetaan kasvatukseen ja koulutukseen liittyvällä asiantuntijuudella.

”Koulu- ja työyhteisöt ovat edelleen yhteisöjä, joissa ihminen viettää suhteellisesti enemmän aikaa kuin missään muussa yhteisössä. Kuitenkin etenkin kouluyhteisöt ovat joko jäykistyneet ja kangistuneet ulkoisten tekijöiden asettamiin kaavoihin tai rapautuneet. Niiden arki, arkea määrittävät asiat kuten tuntijako, jaksojärjestelmän ongelmat, opettajien työaikajärjestelmä, pedagoginen johtaminen olisi otettava avoimesti ja kiihkottomasti - ilman eturistiriitojen vaikutusta - kriittiseen tarkasteluun. On surkeaa jos lasten ja nuorten arjen (ja siitä alkaen pikkuhiljaa myös aikuisyhteisöjen ja koko suomalaisen yhteiskunnan) yhteisöllisyys ja innovatiivisuus tuhoutuvat epäoleellisten syiden vuoksi. Tällaisista syistä yhtenä esimerkkinä mainittakoon erilaisten etujärjestöjen ja lobbausryhmien kannunvalanta opettajien työaikajärjestelmän säilyttämisestä muka ”tehtävien vaativuuden” nimissä vaikka todellisuudessa on kyseessä menneeseen maailmaan kuuluneiden saavutettujen etujen, hajurakojen ja nokkimisjärjestysten säilyttämispyrkimys. Toisena esimerkkinä voisi mainita luokattoman lukion. Sen kyseenalaistaminen tuntuu olevan tabu niin kauan kuin yksikin sen puuhamiehistä tai naisista istuu jollakin virkapaikalla. Kuka uskaltaisi sanoa että on järjestöntä ylläpitää verovaroin 50 %:lle ikäluokasta suunnattua järjestelmää, joka tutkimusten mukaan ilman laajamittaista pönkittämistä soveltuu vain 12-13 %:lle nuorista.” (Mieti omasta näkökulmastasi)

”Maamme innovaatiopäoman muodostuminen on riippuvainen tulevista sukupolvista, siitä kuinka heitä tuetaan itsensä ja ajatustensa ilmaisijoina. Tästä syystä koulujen ja perusopetuksen merkitys korostuu. Kouluopetuksen on tuettava ajattelua, luovuutta ja kriittisyyttä - yli oppiainerajojen ja luokkahuoneiden fyysisten tilojen. Luovuus ei ole sitä, että kässäntunnilla värkätään jokin häkkyrä, jonka jälkeen asia kuitataan hoidetuksi. Luovuus on altistumista ajattelulle. Luovuus on oikeutta esittää kysymyksiä. Luovuus on ratkaisujen hakemista, uskallusta, rohkeutta. Se on uuden syntymistä, jälkien jättämistä maailmaan. Itse uskon vahvasti lasten potentiaaliin ja työskentelen sen puolesta, että maamme muistiorganisaatiot (museot, kirjastot, arkistot) saadaan vahvaksi osaksi perusopetuksen välineistöä.” (Mieti omasta näkökulmastasi)

Verrattuna kahteen aikaisempaan repertuaariin, tekstin funktio korostuu tässä puhettavassa. Sillä on selvä tavoite. Monissa vastauksissa pyritään kertomaan, mikä ei toimi esimerkiksi kouluinstituutioissa. Kieltä käytetään asiantuntevasti (esimerkiksi viittauksilla luokattoomaan lukioon ja opetussuunnitelmiin), ja sitä kautta tekstille haetaan luotettavuutta. Osassa vastauksia mennään jopa yksityiskohtiin saakka.

”Ajatukseni liittyvät lähinnä yliopisto-opintoihin. Korkeakoulujen tulisi olla luovuuden kehtoja, joten keskityn niihin liittyviin ongelmiin. Todellisissa huippuyliopistoissa opiskelijoilla on vapautta, kannustava ja tiivis opiskelijayhteisö ja tiiviit henkilökohtaiset kontaktit opettajiin. 1. Opiskeluaikoja ei saa rajoittaa lisää. 2. Läheisimmät opiskeluyhteisöt olisivat parhaimmillaan melko pienieä, tiiviitä ja mielellään monialaisia. Sosiaalinen, kannustava ja turvallinen yhteisö tukee oppimista ja luovuutta parhaiten. 3. Laadukasta henkilökohtaista face-to-face opinto-ohjausta pitäisi ehdottomasti lisätä. Moni opiskelija tuntee itsensä orvoksi, kun usein ei tunne olevan ketään, joka olisi aidosti kiinnostunut hänen opintojensa kulusta (paitsi KELA, joka karhuaa opintotukipisteitä). Sähköpostit ja kylmät nettikyselyt ovat masentavia. Nykymaailmassa löytää kyllä tietoa, mutta tukea ei juuri mistään. 4. (Fyysisen) Opiskeluympäristön tulee olla viihtyisä, rauhallinen, kaunis ja inspiroiva...” (Mieti omasta näkökulmastasi)

7.4 Nykyaikarepertuaari

Neljäs identifioimani repertuaari pohjaa nykykulttuuriin. Se on myös tulkitsemistani repertuaareista laajin ja samalla epäkonkreettisin. Heti alussa lukiessani aineistoa huomasin, että käytetyin ilmaisu puhuttaessa luovuudesta ja innovaatioissa oli varmaankin tarve, joka tiivistyi sanoihin ”aikaa ja tilaa”. Kiinnostuin, miksi nuo kaksi asiaa tuntuvat olevan nykyään niin vähissä – oliko aikaa ja tilaa enemmän ennen? Miten niiden tarvetta perustellaan?

”Nykyisin elämä on aivan liian suorituskeskeistä ja hektistä. Enemmän, lujempaa, paremmin! Laiskuus antaa alitajunnalle tilaa työskennellä. Kiire ei ole enää vain työikäisten ongelma, vaan koululaisten, erityisesti lukiolaisten riesa.” (Mieti omasta näkökulmastasi)

”Nykyinen kiivas suomalainen työtahti ja tehokkuusajattelu tappaa luovuuden kannalta olennaisen elementin: tilaa ja aikaa ajatella vapaasti suhteessa ratkaistavaan haasteeseen. Työaika haaskataan kaikenmaailman raporttien ja selvitysten laatimiseen, jossa ei luoda enää mitään uutta. Ylläpitotehtävien määrän lisääntyminen työssä on räjähdysmäisesti noussut.” (Mieti omasta näkökulmastasi)

Nykyaikarepertuaarissa luovuus ja innovaatiot toimivat ikään kuin sanaparina. Vastaajat eivät erittele, mikä on luovuutta ja mikä on innovaatiota. Vastauksissa ei ole oikeastaan samalla lailla tunnistettavaa funktiota kuin aikaisemmassa kolmessa repertuaarissa. Sen sijaan tässä repertuaarissa keskitytään luovuuden ja innovaatioiden esteisiin – tai esteeseen: nykyaikaan liittyvään kiireeseen ja ajanpuutteeseen. Innovaatiopuheen voidaan siis ajatella olevan osa repertuaaria, sillä käsitteitä ei kyseenalaisteta. Se ei kuitenkaan näy varsinaisesti sanastossa kuten esimerkiksi innovaatiorepertuaarissa, jossa asiakirjojen käsitteet oli omaksuttu osaksi omia vastauksia. Innovaatiopuhe ja siihen liittyvät käytännön asiat toimivat pikemminkin vastauksien kontekstina.

Suurin osa repertuaarin vastauksista on kirjoitettu verkkokyselyn alussa esitettyyn kysymykseen, jossa luovuuden ja innovaatioiden edistämistä tuli pohtia omasta näkökulmasta. Näin ollen vastauksia voidaan pitää omakohtaisina kokemuksina. Tämä tulee ilmi kielen käytössä: repertuaarin vastaukset ovat lähellä puhekieltä, ja vastauksissa viitataan arkipäivään eikä esimerkiksi instituutioiden toimintaan.

”Ajattelu ja luominen vaatii aikaa - tavallaan joutilasta, helppoa aikaa. Tienaamisen, uran rakentamisen ja sen iänikuisen kuntosaliharjoittelun sun muun täydellisen elämän rakentamisen ohella ei juurikaan jää aikaa ajatella ”niitä näitä” ja miettiä olisiko muitakin tapoja nähdä asioita.” (Mieti omasta näkökulmastasi)

Repertuaaria voi lähestyä esimerkiksi nykykulttuurin näkökulmasta, josta esimerkiksi Kimmo Jokinen on kirjoittanut artikkelin Kulttuurintutkimus aikalaisdiagnoosina: talous, luovuus ja yhteisö (2007). Yhtenä lähestymistapana aikalaisdiagnosiin Jokinen pitää juuri keskustelua luovuudesta, sosiaalisista innovaatioista ja kulttuuriin pohjautuvaa talouskasvua. ”Taustalla on usein oletus inhimillis-kulttuurisen pääoman kasvavasta merkityksestä kasvun agenttina ja siitä, miten länsimaiset yhteiskunnat ja talouselämä tarvitsevat tulevaisuudessa entistä enemmän taiteita ja kulttuuria, jotta ne eivät menettäisi asemiaan globaalissa taloudessa.” Jokinen käsittelee myös Richard Floridan ajatuksia esimerkiksi luovasta luokasta, jota hän pitää kulttuurin välineellistämisen diskurssina, joka on osa viime aikoina vahvistunutta uusliberalistista talouspolitiikkaa. Jokisen mukaan yleispätevänä tutkimuksena ei Floridan ajatuksia voida pitää, mutta käsitteet ja teemat ovat nykyaikaa hyvin kuvaavia. (Jokinen 2007, 42–43.)

Repertuaaria voikin pitää vastalauseena edellä kuvatulle, siis työn, informaation, elektronikan sekä luovuuden ristipaineisiin, jota voi kuvata esimerkiksi sanalla informaatioähky ja -tulva. Käytössämme on yhä enemmän ja enemmän informaatiota, mutta sisäistämme ja ymmärrämme sitä yhä vähemmän (Root-Bernstein & Root-Bernstein 1999, 29). Sen sijaan informaatiovapaat vyöhykkeet ja informaation sulattamisen kannalta tärkeät hiljaiset hetket ovat katoamassa elämästämme (Koski 2001, 39).

Luovuustutkija Jussi. T. Kosken mukaan elämme yhä monimutkaistuvammassa yhteiskunnassa, joka edellyttää arki-innovatiivisuutta jokapäiväisessä elämässämme, jota Koski kutsuu tieto- ja tarinayhteiskunnaksi. Luovuutta tarvitaan niin henkilökohtaisen kuin ammatillisen identiteetin rakentamisessa enemmän kuin aikaisemmin sekä selviytymiseen elinikäisen oppimisen vaateista. Tieto- ja viestintäteknologian kehittymisen uskotaan paradoksaalisesti edistävän luovuutta ja säästävän aikaa, vaikka Kosken mukaan vaikutus voi olla päinvastainen. Ajasta onkin tullut yhä selkeämmin niukkuushyödyke, joka näkyy kielen käytössämme sanonnoissa, kuten ”tappaa aikaa”, ”deadline”, ”ajanpuute”, jne. Kosken mukaan aikapulasta on tullut yksilön tärkeyden ja arvon tunnus (englanniksi esimerkiksi

”wasting time”, ”out of time”). Mitä kiireisempi ihminen on, sitä tärkeämpi hän on. (Koski 2001, 31–49.) Vastakohtana tälle ihmisille on syntynyt tarve yksinkertaistaa elämäänsä ja toimintaansa, monet haaveilevat paluuta nykyistä yksinkertaisempaan ja rauhallisempaan elämään. (emt., 55). Esimerkiksi Helsingin Sanomissa julkaistun tuoreen Eläketurvakeskuksen tutkimuksen mukaan liiallinen kiire houkuttelee palkansaajia yhä aikaisemmin eläkkeelle, vaikka kilpailukykyyn tähtäävä yhteiskunta pyrkiikin päinvastaiseen suuntaan (HS 18.8.2010).

Luovuuden ja innovoinnin edistäminen vaatii aikaa ja hetkiä, jolloin voi irrottautua kiireisistä työtehtävistä - ja rutiineista. Tämä taas vaatii siirtymistä muuhun ympäristöön pois sähköpostien yms. läheisyydestä. (Mieti omasta näkökulmastasi)

Monia uusien ideoiden syntyä edesauttavia keskusteluja käytiin ennen tehokkuusajattelun valtakautta varmasti jokaisessa työyhteisössä kahvikupin ääressä tai työnteon lomassa. Nykyisessä individualistisessa ja suorituskeskeisessä maailmassa pitäisi muistaa, ettei täydellä teholla perustyötä paahtava työntekijä ole luova. Hänelle ei anneta aikaa ajatella asioita uudella tavalla tai tilaa testata ideoitaan muiden mielipiteitä vasten. Näennäisen tehoton ajattelutyö ja saman asian pohdiskeleminen useamman ihmisen voimin pitäisi tehdä jälleen sosiaalisesti hyväksytyksi, jos todella halutaan kehittää toimintaa. Samoin on annettava aikaa uusien asioiden aloittamiseen ja pitemmän tähtäimen suunnitteluun, jottei kehittäminen jää päivittäisten, pakollisten työtehtävien ja juoksevien asioiden jalkoihin ja unohdu tyystin. (Mieti omasta näkökulmastasi)

Vaikka joidenkin tutkimusten mukaan pieni aikapaine ohjaa keskittymään olennaiseen, siltikin luovuus ja innovaatiot tuottavat ahdistusta ja vaativat paljon henkisiä voimavaroja. Nykyään yksi haasteellinen tekijä on ennen kaikkea aikapula: kiireessä ei pysty ajattelemaan uusia ratkaisuja (Seeck 2008, 247, 269). Liialliset odotukset tuottavaan luovuuteen, kuten innovaatioihin, tehokkuuteen ja kilpailukykyyn, kaventavat ihmiskäsitystä suorittajaksi, mikä aiheuttaa pahoinvointia ja eriarvoisuutta yhteisöissä. (OPM 2006, 7). ”Rahan tai muun ulkoisen palkkion innoittamana välineellistetty ihminen saattaa kyllä ainakin jonkin aikaa tuottaa innovatiivisia ideoita. Ellei luomistyö muulla perusteella kosketa häntä ja hänen mieltään, on mitä todennäköisintä, että luomisen työ ehtyy. Välineellisesti (loppuun)käytetty ihminen vaihdetaan uuteen.” (Sava 2007, 47.)

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Olen käyttänyt diskurssianalyysiä väljänä viitekehystenä käsittelemieni tekstien tulkinnassa ja tulkinnut aineistosta neljä repertuaaria, merkityssuhteiden kokonaisuutta, jotka eivät kuitenkaan rakenna sosiaalista todellisuutta itseriittoisesti, vaan ne määrittyvät suhteessa toisiinsa ja kontekstiinsa. Repertuaarit ovat tulkintani siitä, millä tavoin nykyään luovuudesta ja innovaatioista puhutaan poliittisten asiakirjojen ulkopuolella. Tutkimusta ei voi pitää yleispätevänä kuvauksena asioista, eikä se ole diskurssianalyysin tarkoituksenaan, vaan kyseessä on pikemminkin tietynlainen kuvaus ja otos jostakin asiasta tietyssä kontekstissa. Repertuaarien tuottaminen aineistosta on hyvin subjektiivista, itse päädyin rajaamaan määrän neljään. Seuraavaksi tarkastelen tulkitsemieni repertuaareja suhteessa kontekstiinsa ja toisiinsa.

Aineiston käytölle ongelmia tuotti sen vinous, niin kuin olen todennut jo muutaman otteen. Verkkokyselyn 510 vastaajasta tyypillinen osallistuja oli nainen (vastaajista 64,5 %), joka työskentelee asiantuntijana julkishallinnossa, oppilaitoksessa tai koulussa (72,1 %). Näin ollen aineistoa voidaan pitää hyvinkin rajatun ryhmän näkemyksenä asioista, esimerkiksi juuri itse käsitteitä pohdittaessa. Luovuus ja innovaatio -käsitteiden määrittely saattaisi tuottaa osalle suomalaista vaikeuksia niiden laajuuden ja monimerkityksellisyyden takia, mutta vastauksista oli tulkittavissa hyvinkin vahvoja näkemyksiä käsitteistä ja niiden toteutumisesta nykypäivänä. Toisaalta turhautuminen ympäröiväisiin käsitteisiin tuli ilmi myös useissa vastauksissa.

”Turhan sanahelinän poistaminen. Kaikkea voidaan tituleerata innovaatioksi ja innovoinniksi, mutta harvoin se osataan esittää kansankielellä. Innovaation käsite on osattava purkaa muutoinkin, kun kauppatieteistä lainatuilla ”kuolleilla” kielikuvilla.” (Mieti omasta näkökulmastasi)

Verkkokyselyyn vastanneet myös tiesivät, että vuosi 2009 oli EU:n innovaatioiden ja luovuuden teemavuosi. Jos asiasta ei ollut tietoa ennen verkkokyselyyn osallistumista, se tuli ainakin selväksi esittelyosuudessa. Yksi EU:n ongelma nykyään onkin sen etäisyys ja kiinnostamattomuus kansalaisiaan kohtaan. Esimerkiksi vuoden 2008 eurobarometrin mukaan vain noin viidennes EU-kansalaisista uskoo, että hänen ääntään kuunnellaan komissiossa, siis 60 prosenttia ei usko vaikutusvaltaansa (Kuusela & Bruun 2009, 22).

Mielenkiintoinen asia pohdittavaksi olisikin, kuinka moni EU:n kansalaisista edes tietää, mitä teemavuotta parhaillaan vietetään. Tiedostetaanko teemavuosi ”EU-kuplan” ja teemaan liittyvien asianomaisten, esimerkiksi järjestöjen ja organisaatioiden ulkopuolella? Vastaajien taustamuuttujien lisäksi tämän kyseenomaisen verkkokyselyn käyttäminen aineistona on haasteellista eikä välttämättä kovinkaan objektiivista. Vastaukset olisivat varmasti hyvin erilaisia jossain toisessa aineistossa, jossa kysymykset olisivat eri lailla aseteltuja. Näin jälkeempäin, ulkopuolisena lukijana, verkkokysely on hyvinkin johdatteleva alkutekstien esittelyvaiheeseen ja ajatusvirikkeeseen. Ehkä tavoitteena oli johdattaa vastaajia vastaamaan käytännönläheisesti tai keskittymään itse teemaan. Vaarana tuollaisessa kysymystenasettelussa on vastausten yksipuolisuus ja ennalta-arvattavuus. Opetusministeriön tulostivistystä lukiessa se onkin havaittavissa; harvat ajatuksista toivat mukanaan mitään uusia ajatuksia tai konkreettisia ehdotuksia.

Aluksi pohdin, että jakaisin vastaukset kahteen osaan, joista toisessa olisi ajatusvirikkeiden pohjalta kirjoitetut ja toisessa omien mielipiteiden pohjalta annetut vastaukset. Repertuaareja hahmotellessani huomasin kuitenkin, ettei jaottelu ollut tarpeen. Suurin osa repertuaareista oli tulkittavissa molemmissa vastauksissa, vaikkakin osa painottui myös kysymystenasettelun mukaisesti. Vastausten suuntautuminen tai mahdolliset konkreettiset ehdotuksen eivät sinänsä vaikuttaneet omaan tutkimustyöhöni, sillä diskurssianalyyssissä tarkastellaan sitä, miten merkityksiä tuotetaan kieltä käyttämällä. Näin ollen siis minun tuli keskittyä esimerkiksi erilaisiin metaforiin, luonnehdintoihin, arvottamisiin. Läpi tutkimuksen oli kuitenkin tärkeää pitää mielessä se, kuinka aineisto on tuotettu.

Mitä sitten tulkitut repertuaarit kertovat itse tutkimusaiheesta? Selvää on, että luovuudesta ja innovaatioista puhutaan hyvin eri tavoin. Eri ihmisille ne merkitsevät eri asioita, ja käsitteille ladataan erilaisia odotuksia ja funktioita. Tulkitsemisessa repertuaareissa on eroja sen suhteen, millä tavoin käsitteet ymmärretään suhteessa toisiinsa. Innovaatio- ja instituutiorepertuaarissa luovuus ja innovaatiot nähdään niiden uuden merkityksen näkökulmasta, melkein pä yhteen sulautuneena käsitteenä. Näissä repertuaareissa innovaatiopuhe on myös kaikista selvimmin havaittavissa, käsitteet on omaksuttu, mutta se ei tarkoita sitä, että niihin suhtauduttaisiin ilman vastarintaa. Syynä voi olla repertuaarien keskittyminen rakenteisiin; luovuus ja innovaatiot nähdään osana yhteiskunnan nykyisiä, ainakin tavoitteellisia, toimintatapoja. Sen sijaan luovuus- ja nykyaikarepertuaarit ovat enemmänkin vastaajien henkilökohtaisia näkemyksiä asiasta. Ensimmäinen keskittyy pääasiassa luovuuteen, inno-

vaatioihin ei kiinnitetä paljoakaan huomiota. Innovaatiot nähdään luovuuden seurauksena, jos niille annetaan mahdollisuus ”kasvaa ja kukoistaa”. Nykyaikarepertuaarissa luovuutta ja innovaatiota ei erotella, ne nähdään kiinteänä osana nykyaikaa.

Repertuaarien erot tulevat selvimmän esille niiden funktioissa, siis tarkastellessa sitä, mihin ilmaisulla pyritään. Luovuusrepertuaari on perinteisen näkemyksen, taidekasvatuksen, puolesta puhuja. Tarkoituksena on korostaa vapaata itseilmaisua, yksilöllisyyttä sekä taiteen ja kulttuurin merkitystä kasvatuksessa. Repertuaarin mukaan kaikki ihmiset ovat luovia. Ilmaisuisissa käytetään paljon metaforia, ja useissa vastauksissa viitataan 1900-luvun alun luovuusteoreetikoihin. Viittauksia voi pitää oman asiantuntijuuden esille tuomisena sekä vihjeenä siitä, millä alalla vastaaja työskentelee. Innovaatiorepertuaarin funktio ei ole niin selkeä kuin luovuusrepertuaarin. Siinä keskitytään enemmän konkreettisiin ehdotuksiin mutta lähinnä myös toistelemaan innovaatiopuheeseen liittyviä termejä ja menetelmiä, välillä hieman ympärilyövästikin. Sen funktiona voidaan pitää pikemminkin innovaatiopuheen sekä teemavuoden tavoitteiden ja ajatusten tukemista ja niiden hyödyllisyyttä. Instituutiorepertuaari keskittyy lähinnä kasvatukseen ja koulutukseen, mutta vastauksissa huomioidaan myös esimerkiksi taidelaitokset ja erilaiset työympäristöt. Vastauksilla pyritään vaikuttamaan repertuaareista selvimmän asioiden nykytilaan. Näkökulmissa tuodaan kriittisesti esille, mitkä asiat eivät instituutioissa toimi. Nykyaikarepertuaarin funktiona on kertoa, mitkä asiat ovat luovuuden ja innovaatioiden esteenä. Aikaa ja tilaa vaadittaessa konkreettiset ehdotukset jäävät taka-alalle. Vastaukset kuvaavat lähinnä yhteiskunnallista kontekstia, miten ihmiset suhtautuvat kilpailukykyvaatimuksiin.

Teoriassa repertuaarien määrä on rajaton, mutta käytännössä ne ovat sidoksissa siihen sosiaaliseen ja kulttuuriseen kontekstiin, jossa ne on tuotettu. Valtasuhteiden verkostossa jotkin repertuaarit voivat saada tukevamman jalansijan kuin toiset. Vallalla olevista käsityksistä muodostuu usein itsestäänselvyksiä ja yleisesti hyväksytyjä totuuksia. Tuskin kukaan on eri mieltä päätelmästä kuten ”jokainen on luova omalla tavallaan” tai ”luovuudelle ja innovaatioille tarvitaan aikaa ja tilaa”. Repertuaarit eivät myöskään ole toisistaan erillisiä tai toisilleen vastakkaisia. Periaatteessa yhdessä verkkokyselyn vastauksessa voi tulla esiin kaikki tulkitsemani neljä repertuaaria. Repertuaarit määrittävät suhteessa toisiinsa: esimerkiksi luovuusrepertuaaria ja sen voimakasta korostamista ei voisi olla ilman innovaatiorepertuaarin läsnäoloa ja tiedostamista. Kun halutaan vastustaa esimerkiksi luovuuden valjas-

tamista kilpailukyvyyn ja tuottavuuden käyttöön, mikä olisikaan sopivampi tapa puolustautua kuin puhua vapaasta luovasta itseilmaisusta ja sen terapeuttisesta luonteesta.

Uusikylän mukaan luovuuden olemassaolo määritellään usein välillisesti sen kautta, mitä luovassa prosessissa on tuotettu, olipa kyse sitten taideteoksesta tai keksinnöstä (Uusikylä 1999, 12). Luovuudesta ja innovaatioista puhuttaessa, innovaatiopuheessa, lopullinen aiheeton tai välineellinenkin päämäärä ei ole aina selvillä, ja se saattaa vaikeuttaa asiasta puhumista. Voikin pohtia, kuinka voi edistää tai kirjoittaa luovuudesta ja innovaatioista, kun ei tiedä, mitä käsitteillä oikeastaan tarkoitetaan.

Entäpä sitten perinteinen näkemys luovuudesta, jota käsittelin tutkielman alussa – miten se suhteutuu tulkitsemiini repertuaareihin? Mielestäni se vaikuttaa kaikissa vastauksissa, myös innovaatiopainotteisissa. Niin epämääräinen käsite kuin luovuus onkin, sen merkitys on yhteisöllisesti jaettu, kaikki tietävät, mistä puhutaan, kun puhutaan luovuudesta. Voisi-kin ajatella, että osa vastaajista osallistui kyselyyn omien perinteisten näkemystensä pohjalta ja suorastaan närkästyi siihen, miten luovuuteen suhtauduttiin verkkokyselyssä. Voihan olla, että osa ihmisistä suhtautuu edelleenkin luovuuteen juuri siitä perinteisestä näkökulmasta, vapaasta itseilmaisusta jne., ilman, että on koskaan kyseenalaistanut käsityksiään tai joutunut kasvokkain uuden – innovaatiopainotteisen – luovuuden kanssa. Osalle vastaajista innovaatiopuhe saattoi olla taas entuudestaan tuttua ja osa vastaajista saattoi lähteä ”mukaan leikkiin” tuottamaan ”uutta luovuutta” ja innovaatiopuhetta. Myös verkkokyselyyn osallistuminen oli tavallaan luova prosessi, johon vastaajat osallistuivat tietyssä kontekstissa, omien taustamuuttujiensa pohjalta.

Innovaatiopainotteinen luovuus ei ole myöskään korvannut tai ole korvaamassa perinteistä käsitystä luovuudesta. Mielestäni sitä voidaan pitää pikemminkin rinnakkaisena tulkintana asiasta, joka ilmenee tietyssä kontekstissa, esimerkiksi erilaisissa talouteen liittyvissä strategioissa. Viimeaikaisissa keskusteluissa innovaatio-sanaa on käytetty tiiviisti myös taidetta koskevissa keskusteluissa taidemaailman sisällä. Nähtäväksi jää, mikä innovaatiopuheen asema on tulevaisuudessa, ja kuinka pysyvä ilmiö se oikeastaan edes on.

9 POHDINTA

Tutkimukseni tarkoituksena oli tarkastella, millä tavoin luovuudesta ja innovaatioista puhutaan myös poliittisten asiakirjojen ulkopuolella sekä mitä käsitteillä tarkoitetaan ja miten niitä perustellaan. Aineistosta tulkitsemani repertuaarit osoittautuivat monipuolisiksi, eri ääripäitä edustaviksi puheenvuoroiksi. Tutkijana olen ollut tutkimukseni keskeinen väline, jolloin olen myös sen pääasiallinen luotettavuuden kriteeri. Tällöin luotettavuuden arvioinnin tulee koskea koko tutkimusprosessia. Aloitin tutkimustyön opetusministeriön valmiin aineiston, verkkokyselyn vastausten ja valmiin tulostiivistelmän pohjalta, mikä osoittautui hieman haasteelliseksi prosessin aikana. Oli vaikeaa löytää tasapaino aineiston ja teorian välillä. Tutustuttuani Hautamäen tekstiin *Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä* (2009) aihe ja sen rajaaminen alkoi kehittyä mielessäni.

Kappaleessa kaksi käsittelin luovuutta laajasta näkökulmasta sekä sen asemasta yhteiskunnasta. Kappaleessa kolme pyrin kuvaamaan, missä yhteyksissä luovuudesta ja innovaatioista puhutaan tässä ajassa. Aineistoa olisi ollut paljon, mutta pohjimmiltaan monissa teoreettisissa teksteissä oli sama sisältö ja viesti: kilpailukyky globaalissa maailmassa. Seuraavassa kappaleessa tarkastelin käsitteitä lähemmin poliittisissa teksteissä sekä kansallisella että EU:n tasolla. Tekstit ovat vain pintaraapaisu innovaatiopuheen viidakossa, mutta molemmat aineistot kertovat paljon siitä, miten käsitteitä käytetään asiakirjoissa. Tekstit oli rajattu kulttuuripolitiikan näkökulmasta. Syynä tähän on oma taustani taidekasvatuksen ja kulttuuripolitiikan opiskelijana sekä aineiston konteksti, olihan sekin opetusministeriön teettämä, pääasiassa siis EU:n kulttuuripolitiikkaa.

Diskurssianalyysi oli mielestäni sopiva analyysiväline aineiston tarkasteluun. Tarkoituksenahan oli tarkastella monimuotoista kieltä ja merkitysten tuottamista tietyssä kontekstissa. Aineiston merkittävyys perustuu myös siihen, että se on suhteellisen ajankohtainen. Tutkimuksen luotettavuuteen ja tulkintojeni läpinäkyvyyteen sekä analyysin arvioitavuuteen olen pyrkinyt perustelemalla tulkintani sekä käyttämällä runsaasti aineistositaatteja. Analyysin avulla tuotin aineistosta neljä repertuaaria, jotka vastaavat osaltaan tutkimuskysymykseen. Varsin rajatun aineiston takia tuloksia ei voine yleistää, mutta ainakin ne kertovat jotakin tästä ajasta, innovaatioille ja luovuudelle annetuista merkityksistä tässä ajassa.

Tutkimus herätti myös jatkokysymyksiä. Olisi mielenkiintoista tutkia luovuutta ja innovaatioita myös median näkökulmasta, esimerkiksi millaisia merkityssysteemejä luovuudesta ja innovaatioista tuotetaan tiedostusvälineissä. Viime aikoina aihetta on pohdittu paitsi kolumneissa myös kotimaan ja ulkomaan osastoilla. Esimerkiksi Marko Junkkari kirjoitti Helsingin Sanomissa mielenkiintoisesta näkökulmasta 16.8.2010 kolumnissaan Kuria ja niukkuutta innovaatiojärjestelmään. Junkkari siteeraa tekstissään taloustieteen professoria Bengt Holmströmiä, jonka mukaan innovaatiot syntyvät niukkuudesta ja tarkasti määritelystä reunaehdoista. Junkkarin mukaan Suomi sijoittuu kärkipaikoille erilaisissa kansainvälisissä innovaatiovertailuissa, rahaa käytetään paljon tutkimukseen ja tuotekehitykseen, mutta siltikin varsinaiset menestystarinat puuttuvat. Luovuudelle ja inhimilliselle pääomalle annetaan lisäarvoa mutta millä edellytyksillä? Kiire ja työelämän paineet tuntuvat lisääntyvän, siihen luovuutta ja innovaatiota on vaikea yhdistää. Junkkarin mukaan käsitteet tuntuvatkin elävän enemmän asiakirjojen ja erilaisten strategioiden maailmassa, on helppo puhua luovuudesta ja innovaatioista, kun halutaan parannusta entiseen: ”Viime vuosina on istunut kymmeniä työryhmiä ja selvitysmiehiä pohtimassa, miten Suomen talous saadaan lähivuosina kasvuun. Raporttien määrä lähentelee jo Kalle Päätalon Iijoki-sarjaa. (HS 16.8.2010)

Opetusministeriön toteuttama verkkokyselyn voidaankin ajatella olevan osa teemavuoden jäsenmaiden osallistumista mutta osittain myös kansallisen tehtävän toteuttamista ja uusien ilmaisukanavien löytämisestä. 1990-luvulla Suomi oli innovaatioiden kärkimaa, mutta viime vuosina menestyksen etupäästä on tipahdettu, kuten Junkkarikin totesi kolumnissaan. Tässä voi olla yksi syy, miksi verkkokyselyssä toivottiin saavan konkreettisia ehdotuksia. Missä tilanteessa EU on sitten paljon puhutun kilpailukyvyn kanssa? Tuottiko teemavuoden vietto tuloksia? Reijo Aholainen (2010) on tiivistänyt loppuraportissaan teemavuoden saavutukset unionin tasolla:

Teemavuoden aikana EU:n toimielimissä käsiteltiin paljon luovuuden ja innovoinnin edistämistä ja kyettiin myös sopimaan siihen liittyvän eurooppalaisen koulutus- ja kulttuuripolitiikan yhteistyön kehittämisestä. Lissabonin strategiaa seuraavan vuoteen 2020 tähtäävän EU-strategian valmistelu käynnistyi vuoden 2009 lopulla ja pidetään selvänä, että tulevassa EU 2020:ssa innovaatiot ovat keskeisellä sijalla. Jo sitä ennen, 12.5.2009, Euroopan unionin neuvosto (koulutus) hyväksyi komission joulukuussa 2008 antamaan tiedonantoon perustuvat päätelmät eurooppalaisen kouluyhteistyön strategisista puitteista vuoteen 2020 ulottuvalle jaksolle. Niiden mukaan luovuuden, innovoinnin ja yrittäjyyden edistäminen kaikilla kouluasteilla on yksi eurooppalaisen koulutusyhteistyön neljästä

strategisesta tavoitteesta vuoteen 2020 ulottuvalla jaksolla. Vuoden lopussa, 16.11.2009, Euroopan unionin neuvosto (kulttuuri) hyväksyi päätelmät luovan sukupolven tukemisesta: lasten ja nuorten luovuuden ja innovointikyvyn kehittämisestä kulttuuri-ilmaston ja kulttuurin saatavuuden kautta, joissa määriteltiin kuusi painopistettä, joilla pyritään tukemaan luovaa sukupolvea EU:ssa.

Periaatteessa teemavuosi 2009 pääsi siis tavoitteisiinsa tietoisuuden ja hyvien käytäntöjen levittämisen näkökulmasta, varsinaisia konkreettisia tuloksiahan teemavuodelta ei ilmeisesti odotettukaan. Opetusministeriön verkkokysely taisi toimia samalla tavalla: tietoisuutta saatiin ehkä levitettyä, mutta varsinaiset tulokset jäivät puuttumaan. Konkreettisten ehdotusten sijasta vastauksissa oli pikemmin pohdintaa, vaatimista, syyttelyä ja kysymyksiä. Se vaatisi jo toisen tutkimuksen, miksi kysymyksiin ei saatu (toivottuja) vastauksia.

Samalla voi pohtia luovuus ja innovaatio -sanojen käyttöä poliittisessa kontekstissa: jäävätkö ne edelleenkin pelkiksi tyhjiksi sanoiksi, kuten Uusikylä (2006) on asiasta todennut? Yhtenä osuvana esimerkkinä tästä toiminee Pekka Himasen kirjoittama Kukoistuksen käsitteistö, jonka ministerit Matti Vanhanen, Jyrki Katainen ja Stefan Wallin tilasivat syksyllä 2009 etsiessään kilpailukykyistä tulevaisuusvisiota Suomelle. Teos ei saanut suinkaan hyvää vastaanottoa, vaan esimerkiksi Helsingin Sanomissa julkaistiin Virpi Salmen kolumni, jonka otsikkona oli Paskanpuhuminen 2.0. (HS 16.3.2010).

Vuoden 2010 alussa unioni tunnusti, että Lissabonin strategian tavoitteita ei saavutettu; EU ei noussut vuoteen 2010 mennessä maailman kilpailukykyisimmäksi alueeksi. Syitä epäonnistumiseen komissio pohti muun muassa helmikuussa 2009 julkaistussa raportissaan. Sellaisiksi mainittiin muun muassa talouskriisi ja unionin nopea laajeneminen (HS 3.2.2010). Kuitenkin EU:n uusi strategia EU2020 jatkaa edellisen tavoitteita: ”Ponnistelumme on kohdennettava paremmin Euroopan kilpailukykyyn, tuottavuuden, kasvupotentiaalisiin ja taloudellisen lähentymisen lisäämiseksi.” Strategian painopisteinä ovat muun muassa tieto ja innovointi, kestävämpi talous, korkea työllisyys ja sosiaalinen osallisuus. (EU:n uusi työllisyys- ja kasvustrategia.)

Luovuus ja innovaatiot, sosiaalinen pääoma ja kilpailukyky eivät siis ole häviämässä poliittisten tekstien agendalta – ja tuskin kansalaisten tietoisuudestaan. Onkin mielenkiintoista pohtia Seeckin ajatuksia innovaatioiden ulkoistamisesta, objektoitumisesta ja sisäistämisestä. Seeckin mukaan innovaatioiden kohdalla ulkoistaminen on tapahtunut: toimijat näkevät

innovaatiot tärkeänä osana kilpailukykyä ja tuottavuutta. Tähän on johtanut sanoman toistaminen eri yhteyksissä, jolloin se on objektoitunut, muuttunut normaaliksi asiaksi työntekijöiden ja jopa kansalaisten keskuudessa. (Seeck 2008, 246). Missä vaiheessa voimme puhua innovaatioiden sisäistämisestä, joka tarkoittaa tilannetta, jossa innovaatioiden tuottaminen ja jatkuva uusiutuminen arkipäiväistyvät, tulevat itsestäänselvyyksiksi? Verkko-kyselyä tarkastellessa sisäistämisestä ei voida puhua vielä Suomessa, mutta entäpä kymmenen vuoden päästä, kun tarkastellaan EU2020 -strategian onnistumista?

LÄHTEET

Painetut lähteet

- Alasuutari, Pertti (2006). *Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen?* Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, ss. 43–64.
- Csikszentmihalyi, Mihaly (1996). *Creativity: flow and the psychology of discovery and invention*. New York: HarperPerennial.
- Csikszentmihalyi, Mihaly (1999). *Implications of a Systems Perspective for the Study of Creativity*. Teoksessa *Handbook of Creativity*, edited by Robert J. Sternberg, Cambridge University Press. ss. 313–338.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Euroopan komissio (1995). *Vihreä kirja innovaatioista*. Euroopan unionin tiedote, täydennysosa 5/95. Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto.
- Fairclough, Norman (1995). *Critical discourse analysis. The critical study of language*. London: Longman.
- Florida, Richard (2002). *The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*. New York: Basic Books.
- Florida, Richard (2005). *Luovan luokan esiinmarssi. Miten se muuttaa työssäkäyntiä, vapaa-aikaa, yhteiskuntaa ja arkielämää*. Talentum.
- Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (2006). *Johdanto: Suunnittelutaloudesta kilpailukyky-yhteiskuntaan?* Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus. ss. 7–13.
- Himanen, Pekka (2010). *Kukoistuksen käsikirjoitus*. Juva: WSOY.
- Häyrynen, Yrjö-Paavo (1984). *Yksilön, yhteiskunnan ja historian vuorovaikutus uuden luomisessa*. Teoksessa Haavikko, Ritva ja Ruth, Jan-Erik (toim.) *Luovuuden ulottuvuudet*. Espoo: Weilin+Göös. ss. 359–379.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999). *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino. ss. 39–65.
- Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (2004). *Diskurssianalyysin aakkoset*. 3.painos (1.painos 1993). Tampere: Vastapaino.

- Jokinen, Kimmo (2007). *Kulttuurintutkimus aikalaisdiagnoosina: talous, luovuus ja yhteisö*. Teoksessa Vainikkala, Erkki & Mikkola, Henna (toim.) *Nyky aika kulttuurintutkimuksessa*. Vaajakoski: Gummerus. ss. 39–65.
- Kantola, Anu (2006). *Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvaltion sanastot*. Teoksessa Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) *Uusi jako. Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus. ss. 156–178.
- Koski, Jussi. T. (2001). *Luova hierre. Näkökulmia yksilöiden, ryhmien ja organisaatioiden luovuuteen*. Jyväskylä: Gummerus.
- Kuusela, Hanna & Bruun, Otto (toim.) (2009). *Euroopasta ei mitään uutta? Kansalaiset Euroopan unionia etsimässä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pääjoki, Tarja (1999). *Reittejä taidekasvatuksen kartalla. Taidekasityksen merkityksistä taidekasvatusteksteissä*. Jyväskylä: Kopi-Jyvä.
- Rogers, Everett (1995). *Diffusion of Innovations*. New York: Free Press.
- Ruonala, Marko (2008). *EU-perusteos*. Eurooppatiedotus, ulkoasiainministeriö. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Sava, Inkeri (2007). *Katsomme – näemmekö? Luovuudesta, taiteesta ja visuaalisesta kulttuurista*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Seeck, Hannele (2008). *Johtamisopit Suomessa. Taylorismista innovaatioteorioihin*. Helsinki: Gaudeamus.
- Sitra (2005). *Suomi innovaatiotoiminnan kärkimaaksi: kilpailukykyinen innovaatioympäristö -kehittämishjelman loppuraportti*. Helsinki : Edita Prima Oy.
- Tuomikoski, Paula (1987). *Taide ja ihminen*. Helsinki: Hakapaino.
- Wetherell, Margaret & Potter, Jonathan (1988). *Discourse Analysis and Identification of Interpretative Reportoire*. Teoksessa Antaki Charles (toim.) *Analysing Everyday Explanation: A casebook of Methods*. Lontoo: Sage, 163–183.
- Uusikylä, Kari & Piirto, Jane (1999). *Luovuus. Taito löytää, rohkeus toteuttaa*. Juva: Atena kustannus. ss. 12–80.
- Wilenius, Markku (2004). *Luovaan talouteen: kulttuuriosaaminen tulevaisuuden voimavarana*. Helsinki: Edita.
- Väyrynen, Raimo (2001). *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ylä-Anttila, Pekka (2005). *Innovaatiopolitiikka ja talouskasvu*. Teoksessa Hyytinen, Ari & Rouvinen, Petri (toim.) *Mistä talouskasvu syntyy?* Helsinki: ETLA (sarja B 214), Taloustieto Oy. ss. 245–257.

Verkkolähteet

- Ahponen , Pirkkoliisa (2009). Yhteiskuntapolitiikan peruskurssi. [www-dokumentti]
<www.joensuu.fi/yhtpol/ajankohtaista/peruskurssi_temat_2_&_3.ppt>
- Aho, Esko (2006). Puhe luovuusstrategian loppuraportin luovutustilaisuudessa. [www-dokumentti]
<http://www.sitra.fi/fi/Ajankohtaista/PuheetJaEsitysmateriaalit/puhe_2006-10-16.htm> Viitattu 20.3.2010
- Bardy, Marjatta (2008). *Luovuusstrategia – mikä se oli?* Yhteiskuntapolitiikka vol 73, n:o 2. ss. 201–205. [www-dokumentti] <<http://yp.stakes.fi/yp/2008/2/bardy.pdf>> Viitattu 3.4.2010.
- European Year of Creativity and Innovation 2009. [www-dokumentti]
<<http://create2009.europa.eu>> Viitattu 20.2.2010
- European Commission. Education and Culture DG. [www-dokumentti]
<http://ec.europa.eu/culture/index_en.htm> Viitattu 1.3.2010
- Euroopan komissio (2007). Tiedonanto kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta. [www-dokumentti]
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:FI:PDF>> Viitattu 25.2.2010
- Euroopan komissio (2008). *Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös luovuuden ja innovoinnin teemavuodesta*. [www-dokumentti]
<<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0159:FIN:FI:PDF>> Viitattu 25.2.2010
- Euroopan komissio. *Lisbon strategy for growth and jobs*. [www-dokumentti]
<http://ec.europa.eu/growthandjobs/objectives/index_en.htm> Viitattu 19.4.2010
- Euroopan komissio (2007). *Tiedonanto kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta*. SEK(2007) 570. [www-dokumentti]
<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0242:FIN:FI:HTML>> Viitattu 19.3.2010
- Euroopan komission Suomen-edustusto. EU:n päätöksenteko. [www-dokumentti]
<http://ec.europa.eu/finland/abc/faq/question_10005_fi.htm> Viitattu 15.2.2010

Euroopan teemavuosi. Luovuus ja innovointi. [www-dokumentti]

<<http://www.minedu.fi/euteemavuosi/?lang=fi>> Viitattu 20.2.2010

Euroopan unionin teemavuodet. [www-dokumentti]

<<http://www.europarl.europa.eu/parliament/archive/staticDisplay.do?language=FI&id=1005>> Viitattu 19.4.2010

Euroopan unioni. *Laajapohjainen innovaatiostrategia EU:lle*. [www-dokumentti]

<http://europa.eu/legislation_summaries/employment_and_social_policy/growth_and_jobs/i23035_fi.htm> Viitattu 20.4.2010

Euroopan unioni. *Euroopan unionin toimielimet ja muut elimet*. [www-dokumentti]

<http://europa.eu/institutions/index_fi.htm> Viitattu 19.2.2010

Euroopan unioni. *Boosting Creativity and Innovation in Europe: Official launch of the European Year 2009 in Prague*. [www-dokumentti]

<<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/23&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>> Viitattu 13.3.2010

Euroopan unionin virallinen lehti (2006). *Euroopan parlamentin ja neuvoston suositus elinikäisen oppimisen avaintaidoista*. [www-dokumentti]

<<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:394:0010:0018:FI:PDF>> Viitattu 5.4.2010

Euroopan unionin uusi työllisyys- ja kasvustrategia (2010). Eurooppa-neuvoston päätelmät 25. ja 26. maaliskuuta 2010. [www-dokumentti]

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/fi/ec/113603.pdf> Viitattu 22.8.2010

Hautamäki, Antti (2009). *Luova talous ja kulttuuri innovaatiopolitiikan ytimessä*. Opetusministeriön julkaisu 2009:30. [www-dokumentti]

<<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2009/liitteet/opm30.pdf>> Viitattu 1.3.2010

Opetusministeriö (2004). *Luovuuskertomus. Ehdotus hallitusohjelmassa tarkoitetun luovuusstrategian tekemisen luonteesta, lähtökohdista ja toteuttamisen tavoista*. Opetusministeriön julkaisu 2004:4. [www-dokumentti]

<http://www.minedu.fi/OPM/Kulttuuri/kulttuuripolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankkeet/luovuusstrategia/?lang=fi> Viitattu 25.2.2010.

Opetusministeriö (2005). *Kolme puheenvuoroa luovuuden edistämisestä. Luovuusstrategian osatyöryhmien raportit*. Opetusministeriön julkaisu 2005:35. [www-dokumentti]

<http://www.minedu.fi/2010/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_300_opm35.pdf?lang=sv/> Viitattu 25.

Opetusministeriö (2006). *Yksitoista askelta luovaan Suomeen. Luovuusstrategian loppuraportti*. Opetusministeriön julkaisu 2006:43. [www-dokumentti]

<<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm43.pdf?lang=fi>> Viitattu 25.2.2010.

Valtioneuvoston EU-sihteeristö (2004). Avoin koordinaatiomenetelmä; selvitys eduskunnalle. [www-dokumentti]

<http://217.71.145.20/TRIPviewer/temp/TUNNISTE_E_134_2004_fi.html> Viitattu 11.10.2010

Opetusministeriö (2001). EU:n koulutuspolitiikka - OPM:n strategia koulutuspoliittisessa EU-yhteistyössä. [www-dokumentti]

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2001/liitteet/opm_508_eukoulutusstrategia.pdf?lang=fi> Viitattu 10.10.2010

Sanomalehtiartikkelit

Junkkari, Marko (2010). Kuria ja niukkuutta innovaatiojärjestelmään. Helsingin Sanomat 16.8.2010.

Mattila, Noora (2010). Opiskelijat valtasivat laitoksen. Helsingin Sanomat 9.4.2010.

Pohjola, Johanna (2010). Työelämän kova tahti kuristaa. Helsingin Sanomat 18.8.2010.

Sipilä, Annamari (2010). Rikkinäinen EU odottaa korjaajaa. Helsingin Sanomat 3.2.2010.

Julkaisemattomat lähteet

Niemi, Lilli. Verkkohaastattelun tulostiivistelmä ja vastausaineisto luokiteltuna teema-
luokkiin. Vastaanottaja: Jonna Melanen. Lähetetty 1.9.2009. [viitattu 20.11.2009].
Yksityinen sähköpostiviesti.

Valtari, Anu. Opetusministeriön tuottama, Fountain Parkin toteuttaman haastattelulomakkeen pohja. Haastattelu oli auki vastaajille 27.5.–10.6.09 välisen ajan. Vastaanottaja: Jonna Melanen. Lähetetty 19.9.2009. [viitattu 20.11.2009]. Yksityinen sähköpostiviesti.

- Valtari, Anu. Verkkokyselyn vastaukset lajiteltuna kahteen aineistoon: vastaajien omat näkökulmat ja virikkeiden pohjalta annetut vastaukset. Vastaanottaja: Jonna Melanen. Lähetetty 18.11.2009. [viitattu 20.11.2009]. Yksityinen sähköpostiviesti.
- Tikka, Karoliina. Verkkohaastattelun sähköpostilista. Vastaanottaja: Jonna Melanen. Lähetetty 5.2.2010. [viitattu 10.3.2010]. Yksityinen sähköpostiviesti.
- Tikka, Karoliina. Euroopan luovuuden ja innovoinnin teemavuosi 2009 loppuraportti. Suomen koordinaattorin Reijo Aholaisen teksti, julkaistu 20.1.2010. Vastaanottaja: Jonna Melanen. Lähetetty 12.2.2010. [viitattu 20.8.2010]. Yksityinen sähköpostiviesti.